

Српско археолошко друштво
Завичајни музеј Параћин

СРПСКО АРХЕОЛОШКО ДРУШТВО

XLIV СКУПШТИНА И ГОДИШЊИ СКУП

Параћин, 14. – 16. октобар 2021. године

Програм, извештаји и апстракти

Организациони одбор скупа

Бранислав Стојановић, директор, Завичајни музеј Параћин
МА Огњен Младеновић, секретар Српског археолошког друштва
др Адам Н. Црнобрња, председник Српског археолошког друштва
др Војислав Филиповић, потпредседник Српског археолошког друштва
Филип Стефановић, кустос, Завичајни музеј Параћин

Научни одбор скупа

проф. др Душан Михаиловић, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

doc. dr Martina Blečić Kavur, Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Koper (SLO)

prof. dr Boris Kavur, Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Koper (SLO)

др Адам Н. Црнобрња, Народни музеј у Београду

др Војислав Филиповић, Археолошки институт, Београд

Марин Бугар, Народни музеј, Крушевац

др Драган Милановић, Археолошки институт, Београд

др Наташа Миладиновић-Радмиловић, Археолошки институт, Београд

др Селена Витезовић, Археолошки институт, Београд

мр Александар Алексић, Завод за заштиту споменика културе Ниш

др Надежда Гавриловић Витас, Археолошки институт, Београд

др Јелена Анђелковић Грашар, Археолошки институт, Београд

др Бојана Племић, Академија струковних студија, Београд

Приредили: Адам Црнобрња и Војислав Филиповић

Издавач: Српско археолошко друштво, Београд и Завичајни музеј Параћин

За издавача: Адам Црнобрња и Бранислав Стојановић

Штампа: Four print, Beograd

Тираж: 200

Бесплатан примерак

ISBN 978-86-80094-17-5

Република Србија

XLIV скупштина и годишњи скуп Српског археолошког друштва и штампање ове публикације финансирани су средствима Министарства културе и информисања и Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

САДРЖАЈ

Поздравна реч.....	4
Програм XLIV годишњег скупа.....	5
Извештај о раду УО САД.....	15
Извештај о финансијском пословању САД.....	20
Извештаји о раду секција САД.....	22
Одбрањени радови на катедри за археологију.....	30
Самостални стручњаци у култури (обавештење).....	34
Резимеи.....	41

ПОЗДРАВНА РЕЧ

У време припреме ове публикације још увек не знамо да ли ће се XLIV скуп Српског археолошког друштва одржати у Параћину, како је и планирано, или ћемо бити принуђени да га одржимо преко инетернета, користећи одговарајуће платформе. Као и прошле године, и сада све зависи од епидемијске ситуације и евентуалног увођења додатних мера од стране надлежних. Скуп припремамо као да ће бити одржан уживо, али се припремамо и за резервну варијанту. Уколико будемо приморани да га одржимо преко интернета сви учесници ће о томе бити благовремено обавештени. Користим прилику да се на организацији XLIV годишњег скупа Српског археолошког друштва захвалимо нашим домаћинима из Завичајног музеја Параћин, као и нашим финансијерима, Министарству културе и информисања и Министарству просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Адам Н. Црнобрња
председник Српског археолошког друштва

ЧЕТВРТАК, 14. ОКТОБАР 2021.

од 10h Пријављивање учесника, преузимање идентификационих картица и штампаног материјала, **ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ ПАРАЋИН**, Томе Живановића 17, уплата обавезне котизације од 2.500 дин за учеснике који нису чланови САД, 1.500 дин за заједничку вечеру.

12h **Свечано отварање скупа - ЗГРАДА НОВОГ КУЛТУРНОГ ЦЕНТРА, Светог Саве 66**

Владимир Милићевић, председник општине Параћин
Бранислав Стојановић, директор, Завичајни музеј Параћин
др Адам Црнобрња, председник Српског археолошког друштва

12:30h *Коктел*, Зграда Новог културног центра

13h **Рад по секцијама и сесијама**

Сесија: Антички култ на централном Балкану. Светилишта, вотивни споменици и олтари као света места

Секција за класичну археологију

Секција за биоархеологију

Секција за средњовековну археологију

**СЕСИЈА: АНТИЧКИ КУЛТ НА ЦЕНТРАЛНОМ БАЛКАНУ.
СВЕТИЛИШТА, ВОТИВНИ СПОМЕНИЦИ И ОЛТАРИ КАО
СВЕТА МЕСТА**

(сесија, С. Петковић и Н. Гавриловић Витас)

13h - Зграда Новог културног центра

Gerda von Bülow, KULTSTATUE DES THRAKISCHE REITERHE-
ROS IN GAMZIGRAD?

Бојана Илијић, Софија Петковић, НОВА АРХЕОЛОШКА СВЕДОЧАНСТВА КУЛТА БОГА МАРСА НА ПРОСТОРУ ТИМАКУМ МИНУСА

Aleksandra Nikoloska, Silvana Blaževska, THE STATUARY OF THE HEALING DEITIES AT STOBI

Мирослав Вујовић, О ЈЕДНОМ НАТПИСУ СА КЕРАМИЧКЕ СВЕТИЉКЕ СА ЛОКАЛИТЕТА МУОАРА ВАГЕИ

Дискусија / Discussion

Бојана Племић, Љубиша Васиљевић, НЕКЕ ПРЕТПОСТАВКЕ О РИМСКОМ СВЕТИЛИШТУ НА ЛОКАЛИТЕТУ МОГИЛЕ У СЕЛУ НОЗРИНА

Надежда Гавриловић Витас, РИМСКИ ХРАМОВИ НА ПРОСТОРУ ГОРЊЕ МЕЗИЈЕ: НЕКОЛИКО ПРИМЕРА СВЕТИЛИШТА И САКРАЛНИХ МЕСТА

Јелена Цвијетић, О ОРИЈЕНТАЛНИМ КУЛТОВИМА У УНУТРАШЊОСТИ ЈУГОИСТОЧНЕ ДАЛМАЦИЈЕ ИЗ ПЕРА ПУТОПИСАЦА И ПРВИХ ИСТРАЖИВАЧА

Игор Бјелић, ГЛАВНИ ХРАМ КАСНОАНТИЧКОГ НАИСУСА – АРХИТЕКТОНСКА АНАЛИЗА ИСТРАЖЕНИХ ДЕЛОВА

Дискусија / Discussion

Марија Јовић, ПРЕДСТАВЕ ХРАМОВА И ОЛТАРА НА НОВЦУ ТЕТРАРХИЈЕ

Милорад Игњатовић, Драгана Филиповић, Југослав Пендић, БИЉНИ ПРИЛОЗИ У РИМСКОМ САРКОФАГУ ИЗ СРЕДИНЕ 4. ВЕКА НОВЕ ЕРЕ ИЗ ОКОЛИНЕ СИНГИДУНУМА, ГОРЊА МЕЗИЈА (БЕОГРАД, СРБИЈА)

Софија Петковић, Бојана Илијић, ДВА НОВА ВОТИВНА НАТПИСА ИЗ ТИМАКУМ МИНУСА

Љубиша Васиљевић, Љубица Перинић, ИКОНОГРАФСКЕ ПРЕДСТАВЕ АНТРОПОТЕРИОМОРФНОГ СИЛВАНА НА ПРОСТОРУ СРБИЈЕ

СЕКЦИЈА ЗА КЛАСИЧНУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, Н. Гавриловић Витас)

13h - Зграда Новог културног центра

Марија Д. Марић, РОГОЗНА У АНТИЦИ – ИМПЕРИЈАЛНИ УТИЦАЈ НА ФОРМИРАЊЕ РУДАРСКОГ КРАЈОЛИКА

Мирослав Вујовић, АНТРОПОМОРФНА КЕРАМИЧКА СВЕТИЉКА ИЗ МУЗЕЈА ГРАДА БЕОГРАДА: ОРИГИНАЛ, КОПУЈА ИЛИ СУВЕНИР

Душан Рашковић, ТРАГОВИМА РАНОГ ХРИШЋАНСТВА КРОЗ ПЕТРОВО ПОЉЕ ДО ЛУДРУМА

Ана Величковић, ПРОМЕНЕ У ТРЕТМАНУ ТЕЛА ТОКОМ 1. И 2. ВЕКА Н. Е. НА ПРОСТОРУ ПРОВИНЦИЈЕ ГОРЊЕ МЕЗИЈЕ

Mladen Jovičić, Emilija Nikolić, Ljiljana Miličić, Ivana Delić-Nikolić, Snežana Vučetić, NAUČNO – ISTRAŽIVAČKI PROJEKAT MODECO 2000 (MORTAR DESIGN FOR CONSERVATION - DANUBE ROMAN FRONTIER 2000 YEARS AFTER)

Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ

(секција, Д. Вуловић)

13h - Зграда Новог културног центра

Драгана Вуловић, Селена Витезовић, ХУМАНИ ОСТЕОЛОШКИ ОСТАЦИ СА ЛОКАЛИТЕТА ПЛОЧНИК КОД ПРОКУПЉА

Марија Марин, СМРТНОСТ ТОКОМ ДЕТИЊСТВА У БРОНЗАНОМ ДОБУ: CRIBRA ORBITALIA КАО ПОКАЗАТЕЉ РИЗИЧНОГ УЗРАСТА ДЕЦЕ САХРАЊЕНЕ НА НЕКРОПОЛИ ОСТОЈИЋЕВО

Ксенија Ђукић, Ненад Јончић, Веда Николић, Маја Живковић, Милена Раковац Јончић, Бранислав Васов, ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ БИОАНТРОПОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА ХУМАНОГ ОСТЕОЛОШКОГ МАТЕРИЈАЛА ИСТРАЖЕНОГ ТОКОМ ЗАШТИТНИХ АРХЕОЛОШКИХ ИСКОПАВАЊА ЈУЖНОГ БАНАТА 2019. ГОДИНЕ

Дискусија / Discussion

Наташа Миладиновић-Радмиловић, Драгана Вуловић, Софија Петковић, ФУЗИЈА И ГЕМИНАЦИЈА СТАЛНИХ ЗУБА НА ДВА КАСНОАНТИЧКА ЛОКАЛИТЕТА У СРБИЈИ

Јелена Марковић, Маја Миљевић-Ђајић, Јелена Јовановић, Камиде Бекделијевић, Мирко Вранић, Бојан Петровић, Софија Стефановић, ИЗОЛОВАНА СРЕДЊОВЕКОВНА САХРАНА СА ЛОКАЛИТЕТА ВЛАСАЦ У ЂЕРДАПСКОЈ КЛИСУРИ

Ana Smuk, Kelly Reed, АРНЕОБОТАНИЧКА ИСТРАЖИВАЊА СРЕДЊОВЕКОВНИХ ЛОКАЛИТЕТА У СЛАВОНИЈИ

Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА СРЕДЊОВЕКОВНУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, М. Бугар)

13h - Зграда Новог културног центра

Рашко Рамадански, НОВАЦ ВЛАДИМИРА

Милица Радишић, СРЕДЊОВЕКОВНА АРХЕОЛОГИЈА И БЕЛОБРДСКА КУЛТУРА У ИСТОЧНОЈ ЦЕНТРАЛНОЈ ЕВРОПИ: ИСТРАЖИВАЊА НЕКАДА И ДАНАС

Nataša Šarkić, Marina Matković Vrban, Marija Mihaljević, Mislav Čavka, PRELIMINARNI REZULTATI ARHEOLOŠKIH ISKOPAVANJA I ANTROPOLOŠKE ANALIZE SA LOKALITETA RAŠAŠKA – RAČEŠA (BOVARE, HRVATSKA), XIII-XVI VEK

Тони Чершков, Горан Илијић, АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА ИЗНАД ГЛАВНЕ КАПИЈЕ И ДЕЛА ЈУЖНОГ БЕДЕМА ЗАПАДНО ОД ГЛАВНЕ КАПИЈЕ ИЗНАД ДВЕ КРАЉЕ ЗАПАДНЕ НИШЕ НА УТВРЂЕЊУ. ФЕТИСЛАМ У КЛАДОВУ 2019. Г.

Дискусија / Discussion

ПЕТАК 15. ОКТОБАР 2021.

9–12h Рад по секцијама и сесијама

Сесија: Превентивна археологија и заштита археолошког наслеђа

Секција за заштиту археолошког наслеђа

Секција за праисторијску археологију

Сесија: Интерпретација археолошког наслеђа: праксе, концепти и перспективе

12.30h Одржавање XLIV редовне Скупштине САД (Зграда Новог културног центра)

14h Пауза

15h Наставак рада по секцијама и сесијама

20h Заједничка вечера, ресторан ГАЛЕРИЈА ВОДЕНИЦА, Адакласка 5

**СЕСИЈА: ПРЕВЕНТИВНА АРХЕОЛОГИЈА И ЗАШТИТА
АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА**

(сесија, А. Алексић)

9h - Зграда Новог културног центра

Eitan Klein, ISRAEL'S ACTIVE METHODS FOR THE PROTECTION OF CULTURAL PROPERTY: THE CASE STUDY OF THE JUDEAN DESERT CAVES

Jos Bazelmans, THIRTY YEARS AFTER MALTA: EVALUATING DUTCH ARCHAEOLOGICAL HERITAGE MANAGEMENT

Tonko Rajkovača, Aleksandar Aleksić, ARHEOLOGIJA VOĐENA RAZVOJEM

António Batarda Fernandes, PREVENTIVE ARCHAEOLOGY IN PORTUGAL: REGULATIONS, PRACTICES, HERITAGE USES/ REUSES AND COMMUNITY ENGAGEMENT

Дискусија / Discussion

David Barreiro, PREVENTIVE ARCHEOLOGY IN SPAIN

Michał Pawleta, PREVENTIVE ARCHAEOLOGY IN POLAND: LEGAL FRAMEWORKS AND ORGANISATIONAL ASPECTS

David Novák, ORGANISING ARCHAEOLOGY IN THE CZECH REPUBLIC: DISPERSED FRAMEWORK OF LEGALISATION, INSTITUTIONS, TOOLS AND PRACTICE

Michal Bureš, FROM RESCUE EXCAVATION TO PRESERVATION IN SITU, DEVELOPMENT OF FIELD WORK PRIORITIES IN CZECH ARCHAEOLOGY

Дискусија / Discussion

Andreas Mäder, SITE MANAGEMENT IN THE LAKE OF ZURICH, SWITZERLAND

Fanis Mavridis, Žarko Tankosić, THE PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE IN GREECE (LAW No. 3028/2002)

Dejan Gazivoda, ZAŠTITA ARHEOLOŠKIH LOKALITETA U CRNOJ GORI – LEGISLATIVA I PRAKSA

Milena Kamenova, PREVENTIVE ARCHAEOLOGY AND THE PROTECTION OF ARCHAEOLOGICAL HERITAGE IN BULGARIA

Дискусија / Discussion

Ивана Панцић, СИСТЕМ ЗАШТИТЕ АРХЕОЛОШКОГ НАСЉЕЂА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Адам Н. Црнобрња, ИНФРАСТРУКТУРНИ ПРОЈЕКТИ, ПРЕВЕНТИВНА АРХЕОЛОГИЈА У СРБИЈИ И IFC PS 8 ЗАХТЕВИ

Александар Алексић, ЗАШТИТА АРХЕОЛОШКОГ НАСЉЕЂА И ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ

Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА ЗАШТИТУ АРХЕОЛОШКОГ НАСЉЕЂА

(секција, А. Алексић)

15h - Зграда Новог културног центра

Марин Бугар, Душан Каличанин, ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НЕКРОПОЛЕ НА ЛОКАЛИТЕТУ БЕДЕМ

Ирина Кајтез, Теодора Младеновић, НАДГРОБНИ СПОМЕНИЦИ СА НОВОВЕКОВНЕ НЕКРОПОЛЕ МАЏАРСКО ГРОБЉЕ У ЉИГУ – СТАЊЕ ОЧУВАНОСТИ И СТЕПЕН УГРОЖЕНОСТИ

Петар Милојевић, Весна Вучковић, Војислав Филиповић, РЕКОГНОСЦИРАЊЕ ДЕСНЕ ОБАЛЕ ВЕЛИКЕ МОРАВЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ ПАРАЋИН

Душан Каличанин, АРХЕОЛОШКИ НАДЗОР НА МОРАВСКОМ
КОРИДОРУ Е-761 (ДЕОНИЦА ПОЈАТЕ-КРУШЕВАЦ)

Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА ПРАИСТОРИЈСКУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, Д. Милановић)

9h - Зграда Новог културног центра

Душан Михаиловић, Стефан Младеновић, Сенка Плавшић, Ми-
рјана Роксандић, ИСТРАЖИВАЊЕ ПАЛЕОЛИТСКОГ НАЛА-
ЗИШТА ПЕТРОВАЦ 1 НА ПЛАНИНИ РАДАН (ЈУЖНА СР-
БИЈА)

Андреј Старовић, Ненад Јончић, НОВА АРХЕОЛОШКА ИСТРА-
ЖИВАЊА У ДОЊОЈ БРАЋЕВИНИ, СЕЗОНЕ 2020-2021

Мирослав Кочић, Брајан К. Хенкс, Марија Каличанин-Кр-
стић, Марк Берман, НЕОЛИТСКА РОЗЕТА – ДРУШТВЕНО
УРЕЂЕЊЕ У РАНОМ НЕОЛИТУ ШУМАДИЈЕ

Драган Милановић, Урош Николић, Срећко Живановић, ЗАШ-
ТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НА ЛОКАЛИТЕТУ
АЦИНЕ ЊИВЕ У КЛЕНКУ КОД ШАПЦА У 2021. ГОДИНИ –
ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ

Дискусија / Discussion

Момир Церовић, Милош Јевтић, РОНДЕЛА ИЗ РАНОГ ЕНЕО-
ЛИТАНА ЛОКАЛИТЕТУ ШАНЧИНА У ДЕСИЋУ КОД ША-
ПЦА. Ахеолошкаистраживања 2019. и 2020. Године

Jovan Koledin, NOVI SAD – SAJLOVO, NEKROPOLA BAKAR-
NOG DOVA

Анђелка Путица, ОД ФРАГМЕНТА ДО КАЛУПА. БЕЛЕШКЕ
О ВИДЉИВИМ И НЕВИДЉИВИМ ТЕХНИКАМА ЛИВЕЊА
БРОНЗАНИХ ПРЕДМЕТА

Мина Амзирков, КАДА ДЕЦА ПОСТАЈУ ОДРАСЛИ У БРОН-
ЗАНОМ ДОБУ: ДУБИНЕ УКОПА НА НЕКРОПОЛИ МОКРИН
(2100-1800 ПРЕ НОВЕ ЕРЕ)

Дискусија / Discussion

Martina Blečić Kavur, KILLING ME SOFTLY: A SYMBOLIC
CODE OF LATE BRONZE AGE MORTUARY PRACTICES IN
THE EASTERN SLOVENIA

Boris Kavur, EVERYTHING ABOUT THE GIRL...

Војислав Филиповић, ВЕЗЕ ИЗМЕЂУ СПРСКОГ ПОДУНАВЉА
И БАЛКАНСКОГ ЗАЛЕЂА ТОКОМ БРОНЗАНОГ И ГВОЗДЕ-
НОГ ДОБА: ЗАБЛУДЕ И ЧИЊЕНИЦЕ

Vidan Dimić, EKSPERIMENTALNO TESTIRANJE EFIKASNOSTI
GLAČANIH KAMENIH TESLI OD MAGNEZITA

Дискусија / Discussion

СЕСИЈА: ИНТЕРПРЕТАЦИЈА АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА:

ПРАКСЕ, КОНЦЕПТИ И ПЕРСПЕКТИВЕ

(сесија, Б. Племић и Ј. Анђелковић Грашар)

9h - Зграда Новог културног центра

Милица Тапавички-Илић, ИНТЕРПРЕТАЦИЈА КУЛТУРНОГ
НАСЛЕЂА – ЖЕЉЕ И МОГУЋНОСТИ

Slaviša Perić, Ivana Dimitrijević, Đurđa Obradović, Olga Bajčev, Ru-
žica Savić, ŽIVOT U NEOLITSKOM NASELJU: ISTRAŽIVANJE I
PREZENTACIJA ARHEOLOŠKOG NASLEĐA NA PRIMERU NE-
OLITSKOG LOKALITETA U DRENOVCU

Драган Радовић, АРХЕОЛОШКИ ЛОКАЛИТЕТИ У ЦРНОЈ
ГОРИ – ИСКУСТВА И ПЕРСПЕКТИВЕ ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ И ИН-
ТЕРПРЕТАЦИЈЕ

Nemanja Mrđić, Milica Marjanović, RIMSKA LEDERATA I NJENA PROMOCIJA U OKVIRU MEĐUNARODNOG PROJEKTA LIVING DANUBE LIMES

Дискусија / Discussion

Јасмина Давидовић, ЕВРОПСКИ ПРОЈЕКАТ АРХЕОЛОШКИ ПАРКОВИ У УРБАНИМ СРЕДИНАМА КАО СРЕДСТВА ЛОКАЛНОЈ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА - ArcheoDanube

Василка Димитровска, ЗАШТО СУ ИНТЕРПРЕТАЦИЈСКЕ АЛАТКЕ ПОТРЕБНЕ И КАКО ИХ ВИЗУЕЛИЗИРАТИ

Јелена Анђелковић-Грашар, ИНТЕРПРЕТАЦИЈА КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА И ФОРМАЛНО ОБРАЗОВАЊЕ: „ТРАМЕ“ ЕРАЗМУС+ ПРОЈЕКАТ КАО ПРИМЕР ДОБРЕ ПРАКСЕ

Дискусија / Discussion

Бојана Племић, ВИРТУЕЛНА АРХЕОЛОГИЈА КАО СРЕДСТВО ПРИСТУПАЧНЕ ИНТЕРПРЕТАЦИЈЕ НАСЛЕЂА (ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА)

Љубиша Васиљевић, ИНТЕРПРЕТАЦИЈА АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА И ШТАМПАНИ МЕДИЈИ: ИЗВЕШТАВАЊЕ НЕДЕЉНИКА „ПОБЕДА“ О ПРВИМ ИСТРАЖИВАЊИМА И РЕКОНСТРУКЦИЈИ КРУШЕВАЧКОГ ГРАДА (1961–1971)

Ана Гавриловић, ПОПУЛАРИЗАЦИЈА И ПЕРЦЕПЦИЈА АРХЕОЛОГИЈЕ КАО ДИСЦИПЛИНЕ – АРХЕОГЕЈМИНГ И ОСТАЛЕ ЧАРОЛИЈЕ

Дискусија / Discussion

СУБОТА 16. СЕПТЕМБАР 2021.

9h **Екскурзија - Дреновац**

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ АРХЕОЛОШКОГ ДРУШТВА ОД ОКТОБРА 2020. ДО СЕПТЕМБРА 2021. ГОДИНЕ

Извештај о раду Управног одбора Српског археолошког друштва започећемо кратким извештајем о LXII Скупу који је одржан 14. – 16. октобра 2020. године. Планирано је да скуп буде одржан у Суботици у сарадњи са Међуопштинским заводом за заштиту споменика културе Суботица. Услед мера уведених због болести ковид-19, скуп је најпре одложен, те је уместо крајем маја одржан у наведеном термину. Услед епидемијске ситуације скуп није одржан уживо, већ путем интернета и одговарајуће web платформе. Скуп на тај начин не би могао да буде одржан без техничке и финансијске подршке нашег домаћина, Међуопштинског завода за заштиту споменика културе Суботица, доброг домаћина и у виртуелним условима, и на томе им се захваљујемо.

Управни одбор Српског археолошког друштва у наведеном периоду није одржао ни једну седницу уживо, али се више пута приступало електронским договорима и изјашњавањима, те су сви послови редовно обваљани.

Конкурси

У периоду на који се односи овај извештај Друштво је конкурисало и на више јавних конкурса код надлежних министарстава. Код Министарства науке, просвете и технолошког развоја конкурисали смо са пројектом *XLIV скупштина и скуп САД* (одобрено 200.000,00 динара) и за издавање монографије *Топографија античког и касноантичког Ниша (Naissus) – Археолошки трагови на простору центра савременог града*, аутора Гордане Јеремић и Тонија Чершкова (одобрено 110.500,00 динара). Код Министарства културе и информисања конкурисали смо са пет пројеката: *Издавање часописа Гласник САД 37/2021* (одобрено 630.000,00

дин, руководилац Драгана Антоновић), *Подизање свести о значају археолошког наслеђа и унапређење рада Српског археолошког друштва* (одобрено 334.000,00 дин, руководилац Адам Црнобрња) и *Дигитализација часописа „Гласник Српског археолошког друштва“* (одобрено 200.000,00 динара, руководилац Адам Црнобрња), *Платформа за претрагу података о археолошком наслеђу у објављеној литератури* (дигитализација, нису одобрена средства) и *Вршење поверених послова репрезентативног удружења* (одобрено 200.000,00 динара). За све пројекте реализоване током 2020. године Друштво је ажурно поднело исцрпне извештаје Министарству културе и информисања.

Издавачка делатност

Крајем 2020. године из штампе су изашле следеће публикације Друштва:

- *Гласник САД 37*, уредник Драгана Антоновић, 461 стр. (финансијски подржан од стране Министарства културе и информисања)

- Зборник радова *Ancient Cult in Balkans through Archaeological Findings and Iconography*, уреднице Софија Петковић и Надежда Гавриловић, 191 стр. (финансијски подржан од стране Министарства науке, просвете и технолошког развоја)

- Приручник *Како сачувати археолошко наслеђе: приручник за локалне самоуправе, планере, доносиоце одлука и друге заинтересоване*, аутора Адама Црнобрње, 100 стр. (финансијски подржан од стране Министарства културе и информисања)

У штампу је предат, и ових дана се очекује да буде завршен, двотомни зборник радова са конференције MESO 2015, *Foraging Assemblages (Vol. I and II)*, чији су уредници Душан Борић, Драгана Антоновић и Бојана Михаиловић (укупно XLII + 851 стр). Зборник је припремљен и штампан средствима која су прикупљена од котизација током скупа и средствима суиздавача, The Italian Academy for Advanced Studies in America, Columbia University.

У оквиру пројекта *Дигитализација часописа "Археолошки преглед"*, руководилац Александар Бандовић, обављени су следећи послови: 1) Сваки број часописа је скениран, њихови цели садржаји (укупно 7854 стране) прошли су кроз оптичко препознавање текста и на крају су добијени претраживи PDF документи; 2) У сарадњи са предузећем SIS d.o.o. из Београда креиране су база података и веб апликација за напредно претраживање комплетне серије часописа; 3) Волонтерским радом чланова Српског археолошког друштва и студената археологије унети су подаци у базу података. За сваки од укупно 2303 чланка унето је по 15 кључних метаподатака, што омогућава напредно унакрсно претраживање (по ауторима, локалитетима, насељима, општинама, хронолошким одредницама, врстама истраживања итд.); 4) Апликација за претраживање постављена је на веб сајт Српског археолошког друштва са приступом отвореним за све заинтересоване.

Претрага и преузимање дигитализованих бројева часописа *Археолошки преглед* могућа је преко апликације којој се приступа преко адресе <https://arheologija.rs/apxeoloшки-преглед-дигитализовани-б/>

Закони о музејској делатности

Друштво је на нацрт овога закона Министарству културе и информисања упутило 54 примедбе на прописаним формуларима. На завршној јавној расправи одржаној 29.01.2021. године у Дому Народне скупштине активно учешће је узео председник Друштва, А. Црнобрња.

Нацрт закона о културном наслеђу

Министарство културе и информисања је Друштву, као репрезентативном удружењу у култури, упутило позив на састанак на коме би се пре одржавања јавне расправе обавиле претходне консултације о нацрту закона. Председник Друштва, А. Црнобрња, је у име Друштва учествовао на наведеном састанку одржаном у истом министарству 13.04.2021. године, а који је резултирао извесним побољшањима нацрта закона.

Разно

Пословни простор

Након нешто мање од годину дана коришћења пословног простора у канцеларији 2007 на двадесетом спрату Београђанке, Друштво је исти морало да напусти. Град Београд је Београђанку продао, те смо се из канцеларије морали иселити 8. октобра 2020. године. Нови простор још увек нисмо пронашли, али се надамо да ћемо га у наредном периоду поново обезбедити.

Чланство и чланарине

Једини стални извор сопствених прихода Друштва јесу чланарине. У тренутку писања овога извештаја Друштво има 325 редовних чланова. При том броју чланова, неизмирене обавезе према Друштву има следећи број чланова:

2019	2020	2021
85	187	286

Ове године нисмо прерачунавали колико је укупан износ у новцу заосталих чланарина, јер смо сматрали да је то губљење снаге и времена. Измирење чланарине је практично и једина обавеза чланова, која се у целости компензује преузимањем Гласника САД за текућу годину, а чија је појединачна производна цена сада већ знатно виша и од чланарине за запослене колеге. Све остале обавезе које Друштво током године има чланови радних тела обављају волонтерски (Управни одбор, Редакција Гласника, Надзорни одбор, Статусна комисија). Слање појединачних опомена и подсетника за плаћање чланарине поново ћемо морати да активирамо, али би вам скренули пажњу да и тај посао неко мора волонтерски да уради. Због тога апелујемо да се чланарине редовно измирују, јер само на тај начин се може обезбедити стабилно функционисање Друштва.

За бољи рад Друштва било би неопходно и укључивање већег броја чланова у његов редован рад. Свака иницијатива је добро-

дошла, и свако од чланова може предложити неку нову активност и преузети на себе њену реализацију, а на Управном одбору је одговорност да изабере и одобри те активности, као и да помогне у обезбеђивању услова за њихове реализације. Молили бисмо вас да о томе размишљате, и да и на тај начин помогнете да Друштво што боље ради у наредном периоду.

На крају, Управни одбор Српског археолошког друштва захваљује се нашем овогодишњем домаћину, Завичајном музеју Параћин, на суорганизацији XLIV годишњег скупа и скупштине САД.

др Адам Н. Црнобрња
председник Српског археолошког друштва

ИЗВЕШТАЈ О ФИНАНСИЈСКОМ ПОСЛОВАЊУ СРПСКОГ АРХЕОЛОШКОГ ДРУШТВА

За период од 1.1. – 31.12.2020. године

Приходи:

Донације :

- Министарство културе	1.459.289,33
- Министарство науке	199.870,00
Приходи од камате	460,53
Чланарине	200.700,00
Укупно	1.860.319,86

Расходи: (буџетски рачун - Мин. културе Гласник)

Штампа „Гласник САД“	327.888,00
Ауторски хонорари	272.125,83
Укупно.....	600.013,83

Расходи: (буџетски рачун - Мин. културе Подизање свести)

Ауторски хонорари	93.904,02
Уговори о делу	26.729,56
Штампа Зборника	49.500,00
Штампа „Како сачувати...“	142.997,80
Рекламни материјал.....	43.785,12
Поштарина	23.500,00
Укупно.....	380.416,50

Расходи: (буџетски рачун- Мин. културе Репрезентативност)

Уговори о делу	50.000,00
Адвокатске услуге	148.872,83
Укупно.....	198.872,83

Расходи: (буџетски рачун- Мин. културе Дигитализација)

Дигитализација и WEB апликација	274.040,32
Скенирање	5.959,68
Укупно.....	280.000,00

Расходи: (буџетски рачун- Мин. просвете Научни скуп)

Штампа публикације	199.870,00
Укупно.....	199.870,00

Расходи: (сопствени рачун)

Канцеларијски материјал	6.310,98
Дневнице за сл.путовања.....	8.800,00
Остали трош.путовања.....	15.017,66
Птт трошкови.....	3.548,02
Закупнина простора.....	142.418,59
Трошкови платног промета.....	7.520,00
Исбн, цип.....	35.960,00
Негативне курсне разлике.....	2.226,21
Укупно.....	221.801,46

Укупни расходи за 2020. годину износе 1.880.974,62

- Затечено стање на почетку 2020. године, на рачуну сопствених прихода, износи 483.500,72 рсд.
- Затечено стање на почетку 2020. године, на девизном рачуну (EURO), износи 910.598,68 рсд.
- Затечено стање на почетку 2020. године, на девизном рачуну (USD), износи 22.002,65 рсд.

Стање на динарском рачуну	465.086,00
Стање на девизном рачуну (EURO)	910.696,26
Стање на девизном рачуну (USD)	24.131,28
Стање на буџетском рачуну	86,17

Подносилац извештаја Маја Јовановић

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА ПАЛЕОЛИТ И МЕЗОЛИТ

Током 2020. и 2021. године у оквиру Секције су одржаване редовне консултације у вези са текућим и планираним пројектима. Констатовано је да су током последње две године, истраживањима обухваћени различити периоди (доњи, средњи и горњи палеолит) и већи део територије Србије. Захваљујући међуинституционалној и међународној сарадњи, сва предузета истраживања имала су интердисциплинарни карактер. Планирано је да се 2022. године организује међународни скуп на коме би били размотрена улога Балканског полуострва у популационим кретањима у између југозападне Азије и средње и западне Европе у најранијој праисторији.

проф. др Душан Михаиловић
председник Секције за палеолит и мезолит САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА ПРАИСТОРИЈСКУ АРХЕОЛОГИЈУ

Редовни годишњи састанак Секције за праисторијску археологију САД одржан је током годишњег скупа САД 15. октобра 2020. године. Секција је због Ковид 19 пандемије први пут је одржана преко интернета, он лајн (on line). Учествовали су стручњаци из Археолошког института у Београду, Одељења за археологију Филозофског факултета Универзитет у Београду, Народног музеја Београд, Народног музеја Крушевац, Лабораторије за биоархеологију Одељења за археологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, Универзитета у Питсбургу (САД), Народног музеја Крагујевац, Универзитета на Приморском факултета за хуманистичке студије у Копру (Словенија), Завичајног музеја Жупе у Александровцу, Завода за заштиту споменика културе Крагујевац и Завичајног музеја Параћин.

Том приликом је представљено петнаест реферата. Након скупа изражена је општа захвалност колегиници Неди Мирковић Марић и Међуопштинском заводу за заштиту споменика културе Суботица на успешној организацији секције.

др Драган Милановић
председник Секције за праисторијску археологију САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА КЛАСИЧНУ АРХЕОЛОГИЈУ

Годишњи састанак Секције за класичну археологију САД у 2020. години је, на жалост, за разлику од претходних година, одржан виртуелним путем, услед немогућности одржавања скупа уживо због пандемије ковид-19. Домаћини овогодишњег скупа одржаног од 14. до 16. октобра, колеге из Градског музеја Суботице, су се побринули да представљање презентација радова колега протекне у најбољем могућем реду, као што је и дискусија која је следила након предавања, била подужа и жива. Ипак, услови у којима се овогодишњи скуп одржао, су вероватно делом утицали да за разлику од претпрошле и прошле године, када је на секцији за класичну археологију било представљено чак 14, односно осам радова колегиница и колега из земље и иностранства, ове године буду представљена четири рада. Но, као и раније, радови су се тицали врло интересантних тема од резултата истраживања на локалитетима до анализе и интерпретације иконографије на различитим археолошким споменицима.

У контексту представљања различитих тема из антике, секција за класичну археологију је почела предавањем колеге Љ. Василевића из Народног музеја у Крушевцу, који је врло аналитично представио налазе античког новца са локалитета поред лековитих извора из шире околине Крушевца, фокусирајући се на важност термалних вода у антици и могућа светилишта ијатричких божанстава. Потом је уследило предавање колеге М. Вујовића са Филозофског факултета у Београду о оловном тањиру из Сингидунума

и култу Јоне на средњем Дунаву, у коме су разматрани почечи и иконографија раног хришћанства. У наредном предавању колега М. Јанковића, В. Михајловића и А. Бандовића, представљени су резултати истраживања локалитета Бела Паланка (Remesiana), у контексту истраживања на источној некрополи у периоду од 2018. – 2020. године. Следеће и последње предавање колеге У. Матића са Археолошког института у Бечу, је приказало размишљања и хипотезе аутора по питању мероитске иконографије и реконтекстуализације главе бронзане статуе цара Августа.

Након разнородних и занимљивих предавања пропраћених богатим презентацијама, уследила је подужа дискусија на тему претходно представљених проблема и могућих претпоставки њихових разрешења.

Ове године је и изашла раније најављена публикација са радовима домаћих и иностраних аутора, представљеним на сесији секције за класичну археологију 2017. године (организатори сесије С. Петковић, Н. Гавриловић Витас), под насловом „Антички култ на Балкану кроз иконографију и археолошке налазе“. Овом публикацијом је, надамо се, започета традиција објављивања међународних Зборника радова секције за класичну археологију, која би имала за циљ представљање нових резултата из различитих домена класичне археологије са простора централног Балкана. На жалост, услед и даље актуелне пандемијске ситуације у земљи, начелно планиран састанак секције за класичну археологију није одржан ни током прве половине 2021. године, али се надамо да ће прилика за подробније упознавање са радом и резултатима колега, која ће бити пружена на наредном скупу САД у Параћину од 14.-16. октобра 2021. године, омогућити даља планирања успешних активности чланова секције за класичну археологију.

др Надежда Гавриловић Витас
председница Секције за класичну археологију САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА СРЕДЊОВЕКОВНУ АРХЕОЛОГИЈУ

Редовни састанак Средњовековне секције Српског археолошког друштва одржан је on-line путем 14. октобра 2020. године у оквиру виртуелног XLIII годишњег скупа Српског археолошког друштва. Рад секције садржао је три стручна реферата која су изложена према раније утврђеном редоследу.

У првој презентацији колега Душан Рашковић говорио је о историјског географији и топографији нових налаза на подручју централног Поморавља током периода Сеобе народа. Дотичући се бројних локалитета у ширем крушевачком окружју истакао је да је током поменутог периода промењена топографија насељавања изградњом збијених насеља, обзиданих бедемима, на стратешким, висинским положајима, истовремено наглашавајући значај њихове комуникације преко познатих античких праваца на наведеном подручју Поморавља. Затим је уследио заједнички реферат колегиница Викторије Узелац (Градски музеј Сомбор) и Милице Радишић (Археолошки институт) о заштитиним истраживањима Градског музеја Сомбор на локалитету Ранчево-Атица који потиче из X века. На овај начин поново је у жижу стручне јавности враћена једна од малобројних истражених некропола на територији западне Бачке са значајном археолошком грађом коју су поред 44 скелетна гроба и групе дислоцираних костију чинили и налази накита, наоружања, коњаничке опреме, делова одеће и др. Завршна презентација припала је колеги Милошу М. Живановићу (Центар за конзервацију и археологију Црне Горе) и колегиници Ивани Грујић (Музеј Херцеговине у Требињу) који се представили резултате истраживања сакристије Сашке цркве у Брскову чији се остаци налазе у близини Мојковца у Црној Гори. Откривени делови витража, окулуса и стаклених посуда датовали су изградњу сакристије у прву половину XIV века. Поред наведеног, у подрумској просторији цркве испод костурнице откривена је некропола са најстаријим нивоом сахрањивања из времена краља Милутина. Остварени археолошки резултати у овој прилици потврдили су познате историјске чињенице о етнички шар-

ноликом становништву које се насељавало око средњовековних рударских градова.

На крају, неизоставна је велика захвалност организаторима још једне Скупштине САД, а нарочито Међуопштинском заводу за заштиту споменика културе из Суботице који је омогућио сјајан рад нашег друштва у познатим ванредним околностима.

Марин Бугар
председник Средњовековне секције САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА СЛОВЕНСКУ АРХЕОЛОГИЈУ

Током 2020. године због добро познате ситуације у вези са епидемијом вируса SARS-Cov19 нису одржавани састанци Секције за словенску археологију. Током 2021. године одржавани су састанци са заинтересованим учесницима секције у вези припрема за наступ на предстојећој Међународној европској конференцији о словенској археологији „Словени и њихови суседи у I миленијуму н. е.”, која ће бити одржана у Новом Саду од 4. до 10. октобра ове године. Планира се да се до краја ове или у првој половини наредне године (у оквиру годишњег скупа САД) одржи састанак секције на којој ће бити разматрани досадашњи резултати истраживања на пољу словенске археологије и правци њеног будућег развоја.

мр Војислав Ђорђевић
председник Секције за словенску археологију САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ

Секција за биоархеологију је на онлајн XLIII Годишњем скупу у Суботици учествовала са 9 радова у оквиру опште Биоархеолошке секције (председавала Н. Миладиновић-Радмиловић). Учествовали су стручњаци из: Археолошког института у Београду, Филозофског (Одељење за археологију; Лабораторија за биоархеологију) и Медицинског факултета (Лабораторија за антропологију, Институт за анатомију „Нико Миљанић“) Универзитета у Београду, Института за онкологију и радиологију Србије, Institut für Ur- und Frühgeschichte/Graduate School, Christian-Albrechts-Universität, Kiel (Germany), Department of Anthropology, University of Winnipeg (Canada), Department of Anthropology, University of Manitoba (Canada), Аустријског археолошког института (Аустријска академија наука) и Народног музеја Краљево. Радови (антрополошке, археоботаничке, археозоолошке и археолошке тематике) хронолошки су обухватили период од праисторије до средњег века.

По завршетку два мандата (у трајању 2012–2020. године) др Наташа Миладиновић-Радмиловић, научна саветница Археолошког института у Београду, се повукла са функције председнице Биоархеолошке секције САД. У периоду 10–14.03.2021. године чланови Биоархеолошке секције САД изјаснили су се електронским путем у вези са избором нове председнице/председника наше секције. Тим путем је изабрана др Драгана Вуловић, научна сарадница Археолошког института у Београду.

др Наташа Миладиновић-Радмиловић
председница Биоархеолошке секције САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА АРХЕОМЕТРИЈУ, АРХЕОТЕХНОЛОГИЈУ, ГЕОАРХЕОЛОГИЈУ И ЕКСПЕРИМЕНТАЛНУ АРХЕОЛОГИЈУ

Секција за археометрију, археотехнологију и експерименталну археологију била је мање активна током 2021. године, због неповољне ситуације за рад у условима пандемије. Планови за одржавање предавања и састанака Секције одложени су док се за то не буду стекли услови, а у међувремену одвијају се припреме за организацију наредног скупа Секције, планираног за пролеће или јесен 2022. године, који ће бити пропраћен зборником кратких радова.

др Селена Витезовић
председница Секције за ААГЕА

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА ЗАШТИТУ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА У ПЕРИОДУ 2020. – 2021.

Секција за заштиту археолошког наслеђа у периоду 2020. - 2021. године, није се састајала услед ситуације са епидемијом корона вируса. Међутим, Секција није била неактивна.

У оквиру XLIII Годишњег скупа Српског археолошког друштва у Суботици 2020. године, који је одржан “он-лајн”, у организацији Секције за заштиту археолошког наслеђа одржана је једна тематска сесија (Заштитни археолошки радови на траси магистралног гасовода граница Мађарске-граница Бугарске у 2019. години) и редовно заседање Секције.

У оквиру тематске сесије Заштитни археолошки радови на траси магистралног гасовода граница Мађарске-граница Бугарске у 2019. години, представљени су следећи радови:

- А. Алексић, „Заштитни археолошки радови и истраживања на траси магистралног гасовода граница Мађарске – граница Бугарске 2019 –Зајечар и Бољевац“
- Р. Сремац, „Резултати заштитних истраживања локалитета 6 Мол, Ада“

- М. Бугар, М. Рајичић, „Заштитна археолошка истраживања тра-се гасовода на локалитету 2, општина Ада“
- М. Марић, „Прелиминарни резултати археолошких истражи-вања на локалитету 122, општина Кањижа, у склопу заштитних археолошких ископавања на гасоводу Турски ток“
- П. Шпехар, „Археолошка истраживања локалитета Црквено брдо у 2019. години“
- Н. Димовски, „Извештај о заштитним археолошким истражи-вањима на локалитету 127, КО Велебит“

У оквиру редовног заседања Секције представљени су следећи реферати:

- А. Алексић, „Тендери за археолошка истраживања пре увођења превентивне археологије – опасност по археологију у Србији“
- А. Н. Црнобрња, „Заштита археолошког наслеђа и учешће ино-страних институција на археолошким истраживањима у Репу-блици Србији“
- Б. Лучић, „Граница Римског царства – Дунавски лимес од Аку-минкума до Ритијума“
- Г. Јањић, А. Алексић, Г. Јеремић, „Мора Вагеи – заштита и пре-зентација налазишта уочи UNESCO номинације“

У току прве половине 2021. године, Секција за заштиту архе-олошког наслеђа бавила се припремом за XLIV Годишњи скуп Српског археолошког друштва.

мр Александар Алексић
председник Секције за заштиту археолошког наслеђа

**ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА АРХЕОЛОГИЈУ
ИЗВЕШТАЈ**

о студентима који су током календарске 2020. године завршили основне, мастер или докторске студије

ДОКТОРСКЕ СТУДИЈЕ

- Ђурђа Обрадовић - *Археоботаничка истраживања у касном неолиту Поморавља: друштвени и економски аспекти производње и припреме хране*
- Олга Бајчев - *Сликана грнчарија раног и средњег неолита централног Балкана: између стила и праксе*
- Вуловић Драгана - *Физичко-антрополошке карактеристике становника урбаних и руралних насеља провинције Средоземне Дакије IV - VII века*
- Радишић Милица - *Средњовековно археолошко наслеђе на југу карпатско-панонског простора: "бјелобрдски комплекс" у Србији*
- Видан Димић - *Израда и употреба неолитског глачаног каменог оруђа са сечицом - експериментална истраживања и компаративне трасеолошке анализе*
- Camille De Becdelievre - *Ecology and Ethology of human populations living in the Danube Gorges ca 9500-5500 BC. Bioarchaeological perspectives on dietary behaviors and adaptive strategies during the Mesolithic - Neolithic transformations*

МАСТЕР СТУДИЈЕ

- Ана Величковић - *Могући аспекти закључивања о процесу романизације на основу начина сахрањивања. Студија случаја: биритуалност 1. и 2. века на територији Горње Мезије*
- Марта Боровчанин - *Етнографија теренског рада у археологији - питање интеркултурне комуникације*

- Јелена Иванковић - *Фунерарна пракса на некрополи Јагодин мала у Нишу током касноантичког периода*
- Дајана Крнајски - *Примена LiDAR технологије у археологији на примеру локалитета Чик*
- Богдан Марковић - *Економске активности у оквиру латенског насеља кроз пример металних предмета са локалитета Жидовар*
- Мина Амзирков - *Погребна пракса у раном бронзаном добу: улога и положај деце у моришком друштву*
- Младен Младеновић - *Исхрана становништва утврђене палате Фелих Ромулиана - Гамзиград током касноантичког и рановизантијског периода: остаци животиња из куле 15*
- Нада Радак - *Палеодемографска анализа и здравствени статус индивидуа сахрањених на античкој некрополи Код Кораба-Виминацијум*
- Настасија Радовановић - *Економски, друштвени и симболички значај дивљих животиња у касном неолиту централног Балкана. Студија случаја насеља Страгари-Шљивик*
- Марта Вуканић - *Средњовековни шлемови на територији Србије мачке у религији старог Египта током I и II миленијума пре нове ере*

ОСНОВНЕ СТУДИЈЕ

СПИСАК СТУДЕНАТА КОЈИ СУ ОДБРАНИЛИ ДИПЛОМСКИ РАД

- Јелена Илић - *Проблематика формирања државе у гвозденом добу Палестине: археолошки контекст и старозаветни наратив*
- Сандра Молнар - *Веишачки деформисане лобање на тлу Србије за време Велике сеобе народа*

СПИСАК СТУДЕНАТА КОЈИ СУ ОДБРАНИЛИ ЗАВРШНИ РАД

- Дениса Ајдиновић - *Сахрањивање под тумулима на Пештерској висоравни током бронзаног и гвозденог доба*
- Ана Колар - *Наоружање и ратничка опрема у гробовима старијег гвозденог доба у западној Србији*
- Стефан Младеновић - *Палеолитско налазиште Страна у селу Петровац на планини Радан*
- Саша Петровић - *Хистри у археолошком запису и историјским изворима*
- Милена Раковац - *Енеолитска некропола у Варни и први налази од злата у Европи*
- Маријана Стојанић - *Средњовековне некрополе северозападне Србије*

СПИСАК СТУДЕНАТА КОЈИ СУ ЗАВРШИЛИ ОСНОВНЕ СТУДИЈЕ ПО ПРОГРАМУ 2009. ИЛИ 2014. ГОДИНЕ (наставним програмима није предвиђена одбрана завршног рада)

1. Јелена Арсенијевић
2. Владислав Бабовић
3. Владимир Црквењаков
4. Марија Дамњановић
5. Андријана Ђикановић
6. Александар Ђукић
7. Ненад Ђуркин
8. Петар Голубовић
9. Андријана Јовановић
10. Петар Којадиновић
11. Димитрије Марковић
12. Ксенија Миленковић
13. Милица Миленковић
14. Јелена Милетић
15. Зорана Младеновић
16. Сања Несторовић

17. Петар Радовановић
18. Урош Сарић
19. Наталија Шево
20. Љубица Стајић
21. Милијана Тадин
22. Кристина Живковић
23. Јелена Ђорђевић
24. Михајло Џамтовски
25. Јована Џелетовић
26. Михаило Гајић
27. Ана Гавриловић
28. Даница Грујић
29. Станко Јовановић
30. Никола Марковић
31. Сања Милутиновић
32. Тијана Мишић
33. Теодора Пецарски
34. Ивана Протић
35. Стефан Радосављевић
36. Ивана Шавија
37. Милица Штерић
38. Јован Стипић
39. Софија Субић
40. Урош Свирчевић
41. Милош Тодоровић
42. Лана Вулетић
43. Милица Вуруна

Припремио
СЕКРЕТАР ОДЕЉЕЊА ЗА АРХЕОЛОГИЈУ
Ристо Драшковић

САМОСТАЛНИ СТРУЧЊАЦИ У КУЛТУРИ

Поштоване колегинице и колеге,

Решењем министра културе бр. 022-05-1/2019-03 од 14.01.2019, објављеним у Службеном гласнику РС бр. 15/19, Српско археолошко друштво добило је статус репрезентативног удружења за два подручја у култури:

- 1) Истраживање, заштита, коришћење, прикупљање и представљање непокретног културног наслеђа;
- 2) Научно истраживачка и едукативна делатност у култури.

Услови за утврђивање статуса самосталног стручњака у наведеним подручјима у култури одређени су *Правилником о ближим условима, мерилима и критеријумима, као и поступку по захтевима лица за утврђивање статуса лица која самостално обављају уметничку или другу делатност у области културе* (Сл. гласник РС бр. 9/2017). Друштво је формирало и *Комисију за статусна питања* у следећем саставу: Бојана Михаиловић (Народни музеј у Београду), др Дејан Радичевић (Филозофски факултет у Београду), Тони Чершков (Завод за заштиту споменика културе Ниш), мр Војислав Ђорђевић (Народни музеј Панчево) и др Александар Булатовић (Археолошки институт у Београду).

До данас нам се са захтевом за стицање статуса самосталног стручњака у култури обратило само једно лице, те због тога и овим путем желимо да вас детаљније обавестимо о тој могућности, као и о одређеним појединостима које би требало да знате уколико сте заинтересовани за стицање статуса самосталног стручњака у култури.

Српско археолошко друштво у оквиру своје репрезентативности статус самосталног стручњака у култури може додељивати свим стручњацима који самостално обављају своју делатност у наведене две области (архитекте, историчари, историчари уметности, етнологзи, културолози...), а не само археолозима.

Да би се поднео захтев за стицање самосталног стручњака у култури у области непокретног културног наслеђа није неопходно бити и члан Српског археолошког друштва. Обавеза САД је да, у оквиру вршења поверених послова, прими решење и донесе одлуку о утврђивању статуса за свакога ко је за то заинтересован.

Статус самосталног стручњака у култури може имати само лице које није обавезно социјално осигурано по другом основи.

Тренутно се самостални стручњаци још увек налазе у неповољнијем

положају него самостални уметници. Поједине локалне самоуправе уплаћују доприносе за самосталне уметнике, али не прихватају да то учине и за самосталне сручњаке. Српско археолошко друштво је све време у активној комуникацији са Министарством културе и информисања, настојећи да се тај дискриминишући однос према самосталним стручњацима исправи, и да се они у правима изједначе са самосталним уметницима.

Важно је истаћи да заинтересовани за стицање статуса самосталног стручњака у култури за подручје непокретног културног наслеђа морају имати на уму и следеће:

Стицањем статуса самосталног стручњака у култури истом почиње да тече обавеза уплате доприноса, аконтацијом која квартално износи око 26.000,00 динара. То значи да они који су заинтересовани, и у могућности да сами себи уплаћују стаж, то могу чинити и као самостални стручњаци у култури, без потребе да то чине уз додатне трошкове, отварањем радњи или агенција, или пак преко трећих лица. Уколико је неко заинтересован за ту могућност, рокови уплата аконтација су следећи: I квартал до 15. фебруара, II квартал до 15. маја, III квартал до 15. августа, IV квартал до 15. новембра. Та аконтација покрива пореску обавезу до прихода од око 400.000,00 динара годишње, док се евентуални евидентирани приход преко тог износа посебно опорезује.

Статус самосталног стручњака који сам себи уплаћује доприносе, такође значи да ће се уговори које у оквиру обављања своје делатности склопи до износа од 400.000,00 динара на годишњем нивоу, опорезовати по нижој стопи но уговори незапосленог лица. У горе наведени износ не улазе дневнице које се исплаћују до неопорезивог износа.

Имајући у виду да великом броју лица која испуњавају услове за стицање статуса самосталног стручњака у култури вероватно не одговара да самостално уплаћују доприносе, то до сада нисмо ни имали захтеве за стицање тог статуса.

Међутим, да бисмо имали бољу и утемељенију преговарачку позицију, морали бисмо знати и колико има колегиница и колега (не само археолога, као што смо изнад навели) који би били заинтересовани да стекну статус самосталног стручњака у култури уколико би постојала могућност да им локалне самоуправе уплаћују доприносе.

Због тога све заинтересоване који испуњавају услове за стицање тог статуса позивамо да нам се јаве, како бисмо знали о ком броју особа се ради.

*

Поступак за стицање звања самосталног стручњака укултури је следећи:

1. Подношење захтева

(а) Подносилац приликом подношења захтева репрезентативном удружењу за утврђивање статуса лица која обављају самосталну уметничку или другу делатност у области културе, подноси и захтев за упис у Евиденцију лица која самостално обављају уметничку или другу делатност у области културе.

(б) Подносилац прилаже следећа документа:

1) изјаву дату под моралном и материјалном одговорношћу да се уметничком или другом делатношћу бави професионално и самостално у виду занимања и да није обавезно социјално осигуран по другом основу;

2) фотокопију личне карте;

3) фотокопију доказа о последњем завршеном степену школовања или високом, вишем или средњем образовању одговарајућег образовног профила (диплома, уверење, сведочанство и сл.);

4) уверење о оствареном радном стажу издато од стране надлежне филијале Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање;

5) податке о адреси и контактима;

6) доказе о професионалном раду: уговоре, потврде уметничких установа и других носилаца посла, програме, плакате, критике, рецензије, исечке из штампе, објаве на интернету и друге релевантне доказе (*детаљна биографија);

7) друга потребна документа по захтеву репрезентативног удружења (фотокопија радне књижице, фотокопија војне књижице и друга документа која су значајна за регулисање социјалних права подносиоца)

Потом следи

2. Доношење Решења

Надлежна комисија у року од 30 дана од дана подношења доноси Решење о утврђивању статуса или одбијању

3. Пријаве на ПИО и здравствено осигурање

Стручњак носи у ПИО решење о статусу, личну карту и опционо радну књижицу

4. Пореска управа на општини пребивалишта

Подноси попуњени образац ППД-СУ, решење о статусу и доказ да је пријављен на ПИО и здравствено осигурање

5. У Друштво доставља доказе да је извршио пријављивање у ПИО и пореској управи. Тек тада се ставља на списак самосталних стручњака.

* * *

Извод из Правилника о ближим условима, мерилима и критеријумима, као и поступку по захтевима лица за утврђивање статуса лица која самостално обављају уметничку или другу делатност у области културе, о ближим критеријумима за стицање статуса самосталног стручњака у култури за област

13. ИСТРАЖИВАЊЕ, ЗАШТИТА, КОРИШЋЕЊЕ, ПРИКУПЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ НЕПОКРЕТНОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА

1) Самостални стручњак у култури

(1) Археолог, Архитекта у области непокретног културног наслеђа, Историчар уметности у области непокретног културног наслеђа, Историчар, Етнолог, Сликар-рестауратор-конзерватор у области непокретног културног наслеђа, Конзерватор-хемичар

- Положен стручни испит из делатности заштите и очувања културних добара или стечено научно звање из комплементарне области уз: најмање три рецензирана стручна или научна рада објављена у одговарајућој периодици; или: једну рецензирану студију обима најмање 120 страна; или: учешће или руковођење најмање на три теренска пројекта; или: ауторство/коауторство на најмање две изложбе из предметне области; или: учешће са излагањем на најмање три стручна/научна скупа; или

- Најмање пет рецензираних стручних или научних радова објављених у одговарајућој периодици, или исти број поглавља у монографским издањима или комбинација оба, или

- Једна рецензирана студија из области истраживања, заштите и коришћења културних добара обима најмање 120 страна и два рецензирана стручна/научна рада, или

- Учешће или руковођење на најмање пет теренских пројеката мањег обима (укупног обима најмање 150 радних дана) или на једном вишегодишњем у истом укупном трајању, или

- Да је учесник или координатор више пројеката мањег обима или једног дугорочног пројекта у области заштите и очувања културног наслеђа, или

- Ауторство или коауторство на најмање три изложбе из предметне области, или
- Учешће са излагањем на најмање пет стручних, односно научних скупова у земљи и, или иностранству из предметне области (организатори скупова морају бити релевантне научне, образовне или институције заштите или струковна удружења).

Поред наведених критеријума потребно је доставити најмање три релевантне препоруке, од којих најмање једну институционалну, а којима се верификује стечена активност у струци.

15а НАУЧНО ИСТРАЖИВАЧКА И ЕДУКАТИВНА ДЕЛАТНОСТ У КУЛТУРИ

1) Самостални стручњак у култури

(1) Научни истраживач

- Пет рецензираних стручних или научних радова објављених у тематским зборницима радова, научним, стручним или часописима од културног значаја,
- Једна рецензирана студија обима најмање 120 страна и два рецензирана стручна/научна рада,
- Осмишљавање и руковођење истраживачким процесима/пројектима у култури (стандардна и акциона истраживања) у четири посебна и заокружена програма,
- Учешће, као члан тима, у шест научних и/или истраживачких пројеката,
- Учешће, као руководилац или члан програмског одбора/савета, у уређивању четири научна или стручна скупа (конгреса, конференције, симпозијума, семинара),
- Учешће са излагањем на најмање шест научних или стручних скупова међународног или националног нивоа (организатори скупова морају бити релевантне научне, образовне или институције културе или струковна удружења),
- 15 одржаних јавних предавања, - Уредник четири стручна или научна издања (часописа на годишњем нивоу, зборника радова и сл.);

(2) Педагог у култури

Без обзира на подручје културе у ком обавља педагошки рад, самостални стручњак мора испунити следеће критеријуме:

- четири посебна и заокружена програма или годишња радна циклуса, или 40 појединачних радионица у области едукације непрофесионалаца у култури (деца, млади, дефинисане групе одраслих корисника) за уметничко и креативно изражавање и партиципацију,
- четири посебна и заокружена програма или годишња радна циклуса, или 40 појединачних радионица у области едуковања и неговања публице,
- 20 предавања/радионица, или вођење два пројекта “учења кроз рад” (hands-on learning), или уређивање четири стручна или стручно-научна скупа у области стручне едукације професионалаца у култури и другим ресорима који примењују програме засноване на култури (нпр. образовање, туризам и др.),
- 180 страница текста објављених у оквиру едукативних приручника, уџбеника, збирки, зборника, тематских издања, часописа, дигиталних формата и сл., или 240 минута програма у оквиру едукативних телевизијских емисија, дигиталних садржаја и сл., у својству аутора или уредника.
- За делатност педагога се узимају у обзир и послови на развоју доступности културе,
- четири заокружена програма, или 180 страница текста, или 240 минута анимацијских, фестивалских, медијских, међуресорних и других програма, кампања и сл., који за циљ имају сензибилисање и подизање свести шире јавности за партиципацију, диверзитет, инклузивност и остваривање других стратешких циљева развоја културе.

За стицање статуса самосталног стручњака у култури признаје се сразмерна комбинација више горе наведених критеријума, при чему се задаци вреднују кумулативно.

* * *

За крај, још једном позивамо све колегинице и колеге који су заинтересовани за стицање статуса самосталног стручњака у култури, подручје непокретног културног наслеђа и подручје научно истраживачка и едукативна делатност у култури, да нам се јаве – како они који су спремни да сами уплаћују доприносе и којима би статус одмах могао бити утврђен, тако и они који би, за сад, само били уписани у евиденцију потенцијално заинтересованих.

Непокретно културно наслеђе: археолог, архитекта у области непокретног културног наслеђа, историчар уметности у области непокретног културног наслеђа, историчар, етнолог, сликар-рестауратор-конзерватор у области непокретног културног наслеђа, конзерватор-хемикар.

Научно истраживачка и едукативна делатност у култури: сви профили.

др Адам Н. Црнобрња
председник Српског археолошког друштва

РЕЗИМЕИ

ПЛЕНАРНО ИЗЛАГАЊЕ

Весна Вучковић, Laboratory for Ground Stone Tools Research
(LGSTR) Zinman Inst. Archaeology of University of Haifa, Haifa,
Israel и Завичајни музеј Параћин, Параћин

ИСТОРИЈАТ ЗАВИЧАЈНОГ МУЗЕЈА У ПАРАЋИНУ И АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА У ПАРАЋИНСКОЈ ОПШТИНИ

Прве податке о налазима и локалитетима са подручја параћинске општине сакупили су бројни, пре свега, српски путописци и истраживачи током друге половине XIX века. Обилазећи новоослобођене крајеве Србије, понети родољубљем сачували су вредне, за науку значајне податке и заштитили их од заборава за будућа покољења. Интензиван истраживачки рад, након Другог светског рата, наставили су Археолошки институт, Народни музеј из Београда и Завичајни музеј из Јагодине. Истовремено је формирана прва аматерска археолошка збирка, која је чувана у О.Ш. „Радоје Домановић” у Параћину. Број прикупљених предмета је омогућио оснивање Завичајне музејске збирке 1978. године, чиме је сакупљање и чување налаза добило професионални карактер. Дванаест година касније, 1990. године Параћин је добио Завичајни музеј, чиме су археолошка истраживања ушла у нову развојну фазу.

СЕКЦИЈА ЗА ПРАИСТОРИЈСКУ АРХЕОЛОГИЈУ **(секција, Д. Милановић)**

Душан Михаиловић, Филозофски факултет, Универзитет у Београду
Стефан Младеновић, Београд
Сенка Плавшић, Филозофски факултет, Универзитет у Београду
Мирјана Роксандић, Универзитет у Винипегу

ИСТРАЖИВАЊЕ ПАЛЕОЛИТСКОГ НАЛАЗИШТА ПЕТРОВАЦ 1 НА ПЛАНИНИ РАДАН (ЈУЖНА СРБИЈА)

Палеолитски артефакти на планини Радан први пут су евидентирани 2014. године. Касније су на подручју села Петровац и Горњи Бучумет у два маха спроведена рекогносцирања лежишта минералних сировина и

површинских зона са палеолитским артефактима. Тада је утврђено да се на локалитету Петровац 1, у подножју врха Камен, јавља огромна количина налаза из средњег и доњег палеолита.

Током 2020. и 2021. године на локалитету су обављена мања сондажна ископавања, која су захватила површину од 5 m². Истраживања су показала да локалитет садржи најмање два геолошка слоја, формирана непосредно изнад вулканског туфа. У геолошком слоју 2 је нађено више од хиљаду артефаката добијених окресивањем преференцијалних, униполарних и центрипеталних језгара, док је у геолошком слоју 3 потврђено неколико десетина артефаката малих димензија, који се на основу технолошких карактеристика прелиминарно могу одредити у доњи палеолит. Уколико се датовањем потврди да налази из слоја 3 припадају доњем или раном средњем плеистоцену, Петровац 1 ће моћи да се сврста међу малобројна балканска налазишта (лоцирана углавном у Грчкој) на којима се доњопалеолитски артефакти јављају у сигурном стратиграфском контексту.

Андреј Старовић, Народни музеј у Београду
Ненад Јончић, Cyprus University of Technology, Лимасол, Кипар

НОВА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА У ДОЊОЈ БРАЊЕВИНИ, СЕЗОНЕ 2020-2021

Пројекат археолошких истраживања локалитета Доња Брањевина у југозападној Бачкој започет је током 2020. године, као резултат сарадње више музејских и установа заштите. Основна идеја истраживача је да се најпре валоризују сва знања, подаци и налази прикупљени током иницијалних теренских кампања (1965–1967. и 1986–1996), а када је реч о теренском раду, да се примене савремене методе које омогућавају јасан увид у карактер и значај овог праисторијског налазишта.

Током прве две сезоне, истраживање је усмерено у неколико праваца: а) теренска проспекција шире зоне локалитета (планска површинска колекција налаза, геоархеолошка бушења, геомагнетна снимања, аерофото и видео снимања употребом дрона); б) контролно сондирање са циљем да се утврди јасна вертикална стратиграфија у различитим зонама локалитета; в) систематско блок-ископавање одабране зоне, уз амбицију да се детаљно испита (бар) једна функционална стамбена целина – домаћинство; г) ревизија раније прикупљене археолошке грађе, покретних налаза и документације; д) мултидисциплинарна студија простора југозападне Бачке, са посебним фокусом на лесну зараван између Дуна-

ва и реке Мостонге. Планирањем ископавања на Доњој Брањевини постављени су јасни циљеви и методологија документовања археолошких целина и налаза. За прецизно теренско прикупљање и обраду података користе се савремени уређаји (ГПС ровер, беспилотна летелица са камером високе резолуције, дигитални фотоапарати, мобилни телефони и таблети) и програмска решења (ЗД и ГИС засновани софтвери) која омогућавају оптимизацију рада при изради холистичке дигиталне документације која обједињује податке и омогућава њихов преглед на једном месту.

Систематским ископавањем откривена је јединствена ранонеолитска структура – веома пространа чврста платформа од беличасте водонепропусног набоја, који је у потпуности окруживао полукопану структурисану земуницу. Њен облик, величина и намена још увек су предмет пажљиве анализе. Према карактеру налаза на овој платформи, могуће је све релативно хронолошки одредити у позну фазу Старчева. Пробивањем нивоа глинене платформе у северној зони ископа откривен је и старији хоризонт, са издвојеним налазом гроба покојника сахрањеног у згрченом положају, на десном боку.

Мирослав Кочић, Археолошки институт, Београд

Брајан К. Хенкс, Унивезитет у Питсбургу

Марија Каличанин-Крстић, Завод за заштиту спом. културе Крагујевац

Марк Берман, Унивезитет у Питсбургу

НЕОЛИТСКА РОЗЕТА – ДРУШТВЕНО УРЕЂЕЊЕ У РАНОМ НЕОЛИТУ ШУМАДИЈЕ

Након скоро целог века истраживања, питање раног неолита и неолитизације простора централне Србије је обилно документовано, уз много отворених питања. Дихотомија Старчево-Кереш-Криш комплекса и касније Винчанске културе је заузела већину стручних расправа, где се та два феномена постављају у позиције на супротним крајевима клатна. Међутим, новија истраживања предузета у склопу SRGAP пројекта показују да постоје веома интересантне паралеле између та два периода, као и дуготрајни процеси који доводе у питање многе хипотезе, попут хијатуса између Старчева и Винче, као и просторних образаца присутних у овим културама. У овом раду се презентују неки од значајнијих резултата проистеклих из истраживања које Универзитет у Питсбургу, Археолошки институт и Завод за заштиту споменика у Крагујевцу спро-

воде од 2016. године у микрорегиону Горње Груже и широј зони Шумадије, који доприносе разумевању ових процеса.

Драган Милановић, Археолошки институт, Београд
Урош Николић, Завичајни музеј, Рума
Срећко Живановић, Коцељева

ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НА ЛОКАЛИТЕТУ АЦИНЕ ЊИВЕ У КЛЕНКУ КОД ШАПЦА У 2021. ГОДИНИ – ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ

Локалитет Ацине њиве налази се око 2 км западно од села Кленак код Шапца, на око 1,5 км од реке Саве, на овалном узвишењу, димензија око 100 x 100 метара. Локалитет је евидентиран рекогносцирањем 1967. године и тада је утврђено да се ради о вишеслојном налазишту. Мања ископавања Завода за заштиту споменика културе у Сремској Митровици обављена су 1970. године и тада је истражена површина од 45 м². У археолошком слоју, који је са укупима достигао 5 м релативне дубине, констатовани су остаци насеља из раног и касног неолита и раног бронзаног доба.

С обзиром да је будућом изградњом трасе аутопута Рума-Шабац-Лозница планирано да саобраћајница прође кроз централни део локалитета, у 2019. години извршена су рекогносцирања околног терена. Утврђено је да археолошки локалитет обухвата велику површину на уздигнутој тераси реке Саве, а да ће будућа траса аутопута у ширини од око 40 м оштетити локалитет у дужини од преко 1,1 км. Стога су у марту и априлу 2021. године предузета геофизичка истраживања и мања сондажна археолошка ископавања са циљем да се провери карактер локалитета и утврде опште стратиграфске одлике налазишта. На читавој површини од 4,5 хектара која је предвиђена за истраживање спроведена су геомагнетна истраживања, док је истраживање георадаром реализовано на деоницама на којима је површински материјал у виду опека и античке керамике сугерисао постојање античких грађевина, укупне површине од око 1 хектара. Неинвазивне методе даљинске перспекције и пробна сондажна ископавања су показали да траса захвата део неолитског насеља, опасаног ровом, и остатке грађевина од чврстог материјала (највероватније од камена, опека и малтера) из млађих периода. Истражено је 9 сонди укупне површине 46 м². У свим сондама на читавој површини будуће трасе аутопута евидентирани су културни слојеви и

покретни археолошки материјал, а у већини сонди и археолошке структуре из периода од неолита до средњег века. Најкомплекснија ситуација је на простору омањег узвишења у дужини од око 120 м, где се очекује слој знатне дебљине. Овде су констатовани остаци винчанског насеља са густо распоређеним спаљеним структурама оивченим дубоким и широким ровом и бројним налазима. У преосталом делу налазишта, у слоју дебљине између 0,4 и 1,6 м, преовлађују укопи из касног латена, праћени спорадичним налазима античке керамике, док је у крајњем северном делу локалитета евидентиран средњевековни материјал.

Момир Церовић, Народни музеј Шабац
Милош Јевтић, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

**РОНДЕЛА ИЗ РАНОГ ЕНЕОЛИТА НА ЛОКАЛИТЕТУ
ШАНЧИНА У ДЕСИЋУ КОД ШАПЦА
Археолошка истраживања 2019. и 2020. године**

Археолошка ископавања на локалитету Шанчина у Десићу код Шапца започета су 2017. године у оквиру пројекта „Археолошка истраживања на локалитету Парлози, Шанчина, Париповац у Десићу код Шапца“, подржаног од стране Министарства културе и информисања РС, и до сада су реализована у пет истраживачких кампања, током пет протеклих година. У току 2019. и 2020. године настављена су археолошка истраживања на централном, кружном узвишењу овог утврђеног објекта, у оквиру пет сонди и два рова, укупне површине од 111 м². До сада је укупно истражено око 250 м². Најзанимљивије налазе представљају непокретне археолошке структуре, тј. остаци праисторијске архитектуре. У свих пет сонди откривен је и истражен палисадни ров укупне дужине близу 22 м, што са 9,5 м откривених током прве две истраживачке кампање, представља преко 31 м рова, од око 65 м колико је износио обим пуног круга палисадног рова, са око 80 појединачних јама од стубова/балвана који су били укупани у ров и чинили моћну дрвену подграду земљаном насипу бедема, уједно и палисаду која се вероватно издизала високо изнад земљаног бедема. У појединим јамама констатовани су остаци угљенисаног дрвета, и пепела. Испуну рова, као и појединачних јама чини рушевински слој у виду запеченог зидног лепа са отисцима различите дрвене грађе преко које је био облепљен. Велики број комада лепа са отисцима облика пречника око 30 цм, на две стране, упућују на закључак да је и дрвена подграда/палисада била са унутрашње стране

омазана дебелим блатним премазом. Поред делова палисадног рова, од непокретних археолошких структура имали смо и две јаме, сличне јамама раније откривеним у сондама 2 и 4. Димензије јама су око 1 м у дубину и исто толиког пречника, који се смањује са дужином, да би при дну био око 0,30 м.

Покретне археолошке налазе чине фрагменти керамичких посуда, међу којима преовладавају веће керамичке посуде, грубље израде, и без орнамената. Готово све су секундарно гореле, због чега су углавном црвенкасто-мрке боје. Најзаступљеније су форме типа лонца са тракастим дршкама. Из сонде 7, са нивоа првобитне газне површине потиче дно једног таквог лонца, пречника 23 цм. Дно је било окренуто на доле, а испод њега је било расуто угљенисано зрнење неке житарице. Најближе аналогије керамици са Шанчине, то смо већ констатовали, налазимо у керамичким посудама из раноенеолитске куће са локалитета Ливаде у Каленићу код Уба.

Што се тиче карактера овог импозантно утврђеног праисторијског објекта највише индиција иде у прилог тези да се овде ради о објекту који је имао функцију из домена духовног живота неке шире друштвене заједнице која је живела на овим просторима у периоду раног енеолита – функцију светилишта.

Jovan Koledin, Muzej Vojvodine, Novi Sad

NOVI SAD – SAJLOVO, NEKROPOLA BAKARNOG DOBA

Tokom zaštitnih iskopavanja na trasi Bulevara Evrope, 2011/2012. године, на потесу Sajilovo otvorena je površina od 6800 m². Lokalitet je sa horizontalnom stratigrafijom. Nalazi se na obodu južnobačke lesne terase, gde ona prelazi u aluvijalnu ravan Dunava. Delimično je istražena nekropola Tisapolgar-Bodrogkerestur kulture, jer je istočni deo ostao van trase radova. Otkriveno je 14 grobova, kao i tri naseobinska objekta, na zapadnom rubu nekropole. Grobovi su dosta oštećeni, i relativno siromašni. Osim keramičkih posuda, sadrže i nakit. Ogrlice su načinjene od tankih i cevastih perlica. Perlice su od mermera, krečnjaka, uz nekoliko spiralnih od bakarne žice. Otkriven je i par zlatnih ukrasa za glavu, kakve su poznate sa nekropola bodrogkeresturske faze. Nađen je samo jedan prilog od kamena, vrh strelice. Naseobinski objekti imaju istovetan keramički sadržaj - male fine posude (kantarsi), fragment tela i vrata „*milktopfa*“, veliki fragment dna i visoke perforirane noge. Fragment dna zdele na visokoj perforiranoj nozi ima tragove bojenja

posle pečenja. Motiv je stojeći kapljičast, crvene boje oko koga je bela spiralna traka, i jedna crvena traka na beloj pozadini, koja prati zakrivljenost motiva. Keramika pokazuje osobine mlade faze kulture (kantarsi, nema posuda na visokoj nozi). Nekropolu datiramo u bodrogkerestursku fazu kulture, između 4000 i 3600 godina p.n.e. Novija mađarska merenja ¹⁴C metodom podižu dataciju bodrogkeresturske faze do 4300 godina p.n.e.

Анђелка Путица, Градски музеј Сомбор

ОД ФРАГМЕНТА ДО КАЛУПА. БЕЛЕШКЕ О ВИДЉИВИМ И НЕВИДЉИВИМ ТЕХНИКАМА ЛИВЕЊА БРОНЗАНИХ ПРЕДМЕТА

Наше сазнање о обради метала током бронзаног доба у основи се ослања на готове артефакте и предмете за ливење и обраду метала укључене у процесе производње (наставци за дуваљке, техничка керамика, калупи, длета...). Недостатак радионица за обраду метала као конкретних потврда о постајању металопрерађивачких активности, последица је између осталог и малог броја систематских истраживања. Насупрот томе, стоји велика количина бронзаних предмета која упућује да се обрада метала у одређеном облику одвијала у насељима бронзаног доба на територији Бачке. Један од најупечатљивијих доказа представљају налази калупа, најчешће из насеобинског контекста. У том смислу, овај прилог има намеру да пружи поновно читање података уз покушај интеракције различитих извора за упоредну анализу техника и функција производње метала у војвођанској равници. Циљ је истакнути неке аспекте који се тичу археолошки “видљивих” (производња камених/глинених калупа) и “невидљивих” (производња мачева) техника обраде метала у бронзаном добу. Типолошке одлике попут облика и украса одливка или негатива предмета у калупу пружају директне или индиректне информације о функцији и хронолошкој класификацији предмета. Расправљаће се о поступцима ливења, одабиру материјала за калупе, техникама обликовања, кориштеним легурама. У циљу детаљније анализе калупа у вези с њиховом применом у технологији ливења спроведена су макроскопска испитивања, а рендгенском флуоресцентном спектрометријом анализиран је хемијски састав и садржај металних елемената у шупљинама калупа. Резултати би могли указати на могућа лежишта сировине.

Мина Амзирков, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

**КАДА ДЕЦА ПОСТАЈУ ОДРАСЛИ У БРОНЗАНОМ ДОБУ:
ДУБИНЕ УКОПА НА НЕКРОПОЛИ МОКРИН
(2100-1800 ПРЕ НОВЕ ЕРЕ)**

У раду ће бити представљени резултати анализе погребне праксе деце сахрањене на некрополи у Мокрину, са фокусом на облик и дубине гробних рака у односу на старосне категорије. Мокринска некропола хронолошки је опредељена у период раног бронзаног доба, а 6 датованих узорака је прецизније смештају у период од 2100. до 1800. година пре нове ере. На некрополи Мокрин истражено је 312 гробова, од којих 105 припадају субадултним старосним категоријама (*Infans I*, *Infans II* и *Iuvenilis*). Током истраживања некрополе примећено је да су дечији укопи плићи у односу на укопе одраслих индивидуа, те се поставља питање када се граница одрастања формира? Да би било утврђено када деца прелазе у „свет одраслих“ посматране су дубине гробних рака и њихов облик у односу на 3 старосне категорије (до 15 година, између 15 и 20 година и више од 20 година). Резултати су показали да су индивидуе узраста до 15 година плиће укупане у односу на старије индивидуе. Овакви резултати упућују на то да негде око 15. године деца почињу имати исти погребни третман као и одрасле индивидуе. При анализи облика гробних рака (правоугаона, квадратна, елипсоидна, кружна и оне код којих облик није уочен) у односу на исте старосне категорије, резултати су показали да постоје одређене разлике у заступљености облика гробних рака између посматраних старосних категорија. Такође, констатовано је да код најмлађих индивидуа постоји највећи број гробова за које облик раке није уочен током ископавања.

Martina Blečić Kavur, University of Primorska, Faculty of Humanities,
Slovenia – Koper

***KILLING ME SOFTLY: A SYMBOLIC CODE OF LATE BRONZE
AGE MORTUARY PRACTICES IN THE EASTERN SLOVENIA***

Violence, mostly ritual destruction of prestigious or for the society important items, was known from the dawn of time. This practice was, on the territory of Pannonian and the broader Carpathian region, present especially

in the Late Bronze Age, when it was, beside fragmentation, observable in the phenomenon of numerous hoards. Although not so pronounced, the same ritual was present in funeral customs, so, as a symbolic code, it was most often applied to exquisite and/or thoughtfully selected objects.

In recent decades, however, research has focused mainly on the study of “prominent” graves - those with which they could assume the distinct social status of the deceased based on rare or numerous offerings of material culture. Attention was also paid to the so-called “deviant” burials, which differed significantly in the diverse manipulation of the deceased and with grave goods. The latter would mean that individuals were buried in a way that was not in line with the established norm of the period or with the social structure studied. Analyses of burials, grave goods, rituals, and human skeletal remains provide not only important data on the nature of the social, economic, political, and, more broadly, cultural statuses of the deceased during their lifetime but much more. After all, the dead do not bury themselves, but death is a symbol of the living, redefining existing and consolidating new social practices in a particular protocol. The precisely identified manners of deliberate destruction, fragmentation and selective disposal of objects are some key concepts for understanding the mortuary practices of the Late Bronze Age communities in eastern Slovenia.

Despite all their contexts of discoveries, their states and modes of preservations were until recently not much discussed – although each of them was in an individual way a “victim” of this unique ritual. Moreover, especially as such, they intensify and provoke new interpretations of a higher social meaning since they were undoubtedly a part of a not only material but also a symbolic system of communication on a cultural and spiritual level of the broader cultural environment of the Pannonian *koiné*.

Boris Kavur, University of Primorska, Faculty of Humanities,
Slovenia – Koper

EVERYTHING ABOUT THE GIRL...

Gender research in archaeology has been a vigorously growing field since the early 1990s but, despite obvious affinities with research programs explicitly addressing the gender roles concerning the age of the deceased, it has been marked by a persistent ambivalence about its associations. There was a substantial body of work on children, but the focus was on the children acting as producers and consumers of material culture, and less on children as performative agents of social/gender/age roles in the society.

A century of research on the Urnfield culture along the river Drava (in Slovenia) enabled us reconstruction of a society that was entangled into long-distance cultural contacts and producing substantial material culture displaying local stylistic features explained as elements of local production/identity. It seemed, as we understood the society until... several cremated burials were discovered in Zavrč. It was not only the long duration of the use of the place to perform burials there and the deviant composition of the grave goods, but the anthropological analyses demonstrated also that our ideas about the relations between the age of the deceased and their social roles/wealth of the grave goods were also erroneous.

To make sense of the complicated rhetoric of social relations evident in the gendered composition of the grave goods/imagery of the deceased, we have to observe these graves in the perspective of performative analysis of sex/gender and age categories, analysing the appropriation of gender symbolism by the regional elite. The burial rite should be observed as a highly stylized performance aimed at several audiences – the living and the dead (and the archaeologists).

Војислав Филиповић, Археолошки институт, Београд

ВЕЗЕ ИЗМЕЂУ СПРСКОГ ПОДУНАВЉА И БАЛКАНСКОГ ЗАЛЕЂА ТОКОМ БРОНЗАНОГ И ГВОЗДЕНОГ ДОБА: ЗАБЛУДЕ И ЧИЊЕНИЦЕ

Српско Подунавље и сам Дунав често су истакнути у археолошкој литератури као један од важних комуникационих праваца, те копнених и речних путева, који су служили као мост између југоисточног Карпатског басена и централних и јужних делова Балканског полуострва, Пропонтиде, Понта и припадајућих степа. У тим случајевима, географија и геологија тако шареноликог географског подручја није посматрана с опрезом и резервом, пошто се, уопште узев, сматра да главне комуникације морају пратити токове и долине великих река. Сходно томе, праисторијска археологија истиче Дунав као важну комуникацијску руту између јужног Карпатског басена и Доњег Подунавља, иако су географија, историја и картографија, те путописци из претходних столећа често наглашавали да су Гвоздена врата и Дунав до недавно били практично непроходни, како у погледу водених, тако и копнених путева. Такође, често се сусрећу још две уобичајене заблуде. Прва грешка односи се на тзв.стратешки положај Београда као кључне Балканске раскрснице, а друга на комплетан слив Велике Мораве као трасе чувене Моравско-

Вардарске комуникације. У оба случаја, археолошка логика вођена је аутоматизмом и занемарила је, на пример, карте јужне Аустроугарске из протеклих неколико векова, које јасно показују да је околина Београда мочварна и сезонски плављена, као и подручје ушћа Велике Мораве, где се не може очекивати озбиљан прелаз преко тако озбиљне реке попут Дунава. Укрштањем података и археолошких налаза указује се нешто другачија слика о комуникацијама, него што се раније претпостављало. Београд, као потенцијални комуникациони центар добија периферни значај током праисторије, док се главна “дешавања” померају ка истоку, на делу где Дунав сусреће Карпате, између левих притока Дунава - Караша и Нере, као и на велико дунавско острво Сапају. Културни контакти и интеракције често су се удаљавали од тока Дунава, барем до изградње римског пута кроз клисуру. Такође, треба поменути да је главни Моравски пут избегавао доњи ток Велике Мораве и подручје ушћа у Дунав. Уместо тога, главна комуникација померила се на паралелни ток реке Млаве према Дунаву, о чему сведоче и бројни налази из бронзаног и гвозденог доба.

**СЕКЦИЈА ЗА АРХЕОМЕТРИЈУ, АРХЕОТЕХНОЛОГИЈУ,
ГЕОАРХЕОЛОГИЈУ И ЕКСПЕРИМЕНТАЛНУ АРХЕОЛОГИЈУ**
(секција, С. Витезовић)

Vidan Dimić, Arheološki institut, Beograd

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛНО ТЕСТИРАЊЕ ЕФИКАСНОСТИ
ГЛАЧАНИХ КАМЕНИХ ТЕСЛИ ОД МАГНЕЗИТА**

Najupečatljivija promena u industriji glačanog kamenog oruđa na tlu Srbije dešava se tokom kasnog neolita (Vinča Gradac – Vinča Pločnik I), i ogleđa se u sve masovnijoj upotrebi posebne grupe stena, arheološki popularno poznatih pod nazivom „lake bele stene” ili „laki beli kamen”. Ovim zbirnim, opisnim nazivom označeno je više različitih vrsta stena, međutim magnezit je svakako taj koji predstavlja najpoznatiju i, tokom vinčanske kulture, najviše korišćenu „laku belu stenu”. Iako gotovo da nema kasnovinčanskog lokaliteta (posebno u Centralnoj Srbiji) na kome oruđe sa sečicom izrađeno od magnezita ne čini značajan udeo arheološkog materijala, praktična funkcionalnost alatki od ove sirovine je u široj arheološkoj javnosti, čija specijalnost

nisu kamene alatke, praćena dozom skepse i oprećnih mišljenja. One se u najvećoj meri baziraju na mišljenju da magnezit kao relativno meka stena ne poseduje potrebne mehanićke i tehnićke karakteristike svojstvene oruđu koje se od njega pravi i drvodeljskim poslovima kojima je to oruđe nameњeno. Kako bi upotrebna efikasnost oruđa od magnezita u drvodeljstvu bila utvrđena, putem arheološkog eksperimenta je, kao segment znatno obimnije studije o glaćanom kamenom oruđu sa sećicom, između ostalih testirano i oruđe izrađeno od ove sirovine. Kao osnova za eksperimentalno istraživanje služili su parametri koji suštinski definišu ovo oruđe u neolitu Srbije (podaci o sirovinama, dominantnim tipovima oruđa, dimenzijma alatki, obliku i uglu sećice, tehnologiji izrade, držaljama i načinu pripajanja za njih, potencijalnom načinu upotrebe itd.). Tokom eksperimenta beleženi su različiti indikatori tj. pokazatelji da li je određena radnja/aktivnost uspešno završena, vreme za koje je određena aktivnost sprovedena, da li je alatka oštećena tokom rada ili ne, vreme reparacije/oštrenja i tako dalje. Rezultati eksperimentalne izrade i upotrebe oruđa od ove relativno meke stene, suprotno dosadašnjoj skepsi u potpunosti ukazuju na efikasnost alatki od ove sirovine, ali i na pojedine specifićnosti tehnoloških izbora neolitskih drvodelja.

СЕКЦИЈА ЗА КЛАСИЧНУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, Н. Гавриловић Витас)

Марија Д. Марић, Завод за заштиту споменика културе Краљево

РОГОЗНА У АНТИЦИ – ИМПЕРИЈАЛНИ УТИЦАЈ НА ФОРМИРАЊЕ РУДАРСКОГ КРАЈОЛИКА

Рогозна је планински масив са истоименим рудним пољем који се простире југоисточно од Новог Пазара. У стручној литератури, простор је познат по значајним остацима средњовековног периода - историјском потенцијалу и малој истражености великих локалитета. Та препознатљивост простора у контексту националног средњег века потпуно је засенила друге историјске периоде и њихов значај, те овај рад има за циљ да отвори проблематику простора у периоду антике.

Археолошка истраживања Рогозне у протекле две деценије дала су нове, значајне резултате о античким локалитетима који су се развили око богатих депозита оловно-цинкане руде. Иако није познато како су се рудници Рогозне звали, а територијално нису припадали Горњој Ме-

зији већ Далмацији, вероватно су потпали под ибарски домен у оквиру *metalla dardanica* као надпровинцијални интерес империјалне власти - аналогно панонско-далматинским рудницама Домавије. У раду ће бити приказана античка топографија планине уз просторну анализу крајолика, поткрепљену епиграфском грађом како би се проникло у административну и економску организацију овог дела ибарског рударског домена са могућим локалним специфичностима.

Овакав приступ проучавању организације империјалних домена на провинцијалној територији дао је позитивне резултате на простору западних падина Копаоника (такође део ибарског домена), где је показано да модел насељавања рударских домена прати одређену матрицу у распореду насеља, утврђења и рударско-металуршких пунктова.

Мирослав Вујовић, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

АНТРОПОМОРФНА КЕРАМИЧКА СВЕТИЉКА ИЗ МУЗЕЈА ГРАДА БЕОГРАДА: ОРИГИНАЛ, КОПИЈА ИЛИ СУВЕНИР

Рад је посвећен керамичкој светиљци у облику људске главе која је наводно нађена на обали Дунава код Батајнице и откупљена за Музеј града Београда. Светиљка је рађена у дводелном калупу и моделована у облику главе мушкарца са кратко подрезаном косом, затвореним очима, кратким шиљатим носем, те назначеним ушима и истакнутум јагодицама. Три кљуна моделована су испод уста и образа, плочаста дршка је полукружно обликована и перфорирана а на дну се истиче плитка стопа срцолике форме. На основу морфолошких одлика светиљке као и аналогних примерака који су махом са подручја северне Африке доспели у збирке европских музеја, аутор разматра функционалност односно практичну намену ове светиљке упућујући на дилему да ли се ради о модерној копији или пригодном сувениру.

Душан Рашковић, Беч

ТРАГОВИМА РАНОГ ХРИШЋАНСТВА КРОЗ ПЕТРОВО ПОЉЕ ДО ЛУДРУМА

Municipium Magnum, антички центар далматинског Петрова поља, у ранохришћанском периоду седиште једне од далматинских бискупија. Међу материјалним остацима тог времена, на локалитету у селу Умља-

новићи, бележимо старохришћански импост, али због неистражености, још није пронађен локалитет бискупске цркве. На локалитетима поручја Магнумске бискупије, захваљујући археолошким ископавањима, пронађени су темељи ранохришћанских црквених објеката. То су локалитети: Цецела код дрнишке железничке станице; код цркве у Биочићу; у Трбоуњу под Чупића Градином и у Загори, код црквике у селу Ниско. О постојању ранохришћанских цркава, говоре и налази црквеног намештаја, као код цркве у Лукару, такође одломци уграђени у јужни зид цркве св. Ђурђа у Кричкама и можда базе стубова и мања колона код св. Јована у Баљцима. Упитно је шта су остаци на Грубишића главици у Дрнишу.

Посебну важност имају налази у Мирловић пољу: капител и два одломка плутеја. Један плутеј је са рељефом плетера и крстова, а други познат из литературе и то са непознатог локалитета „Дебели зид“, пронађен 1896. године. Истичемо да са Мале Градине у Мирловић пољу потичу покретни налази као што су луковичаста фибула и новац III и IV века, као и германска фибула у облику птице и германска лучна фибула лошије израде, блиска типу Reggio Emilia. Од налаза се бележи и источно-готски новац VI века, односно две силикве, ковање Теодорика у Равени у име цара Јустинијана, са великим CN и крстом изнад на реверсу.

Током периода Сеобе народа, бискуп недалеког Магнума је могао наћи прибежиште у тврђави на Малој Градини у Мирловић пољу. Међутим, ми смо слободни претпоставити да је комплекс цркве на „Дебелом зиду“ и тврђаве Мирловић поља, ништа мање него Ludgum који је у време власти Источних Гота, у складу са готском политиком као највеће готско упориште у Петрову пољу, на сабору у Салони 533. године, добио статус Бискупије.

Ана Величковић, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

ПРОМЕНЕ У ТРЕТМАНУ ТЕЛА ТОКОМ 1. И 2. ВЕКА Н. Е. НА ПРОСТОРУ ПРОВИНЦИЈЕ ГОРЊЕ МЕЗИЈЕ

У периоду 1. и 2. века н. е., на простору централног Балкана односно провинције Горње Мезије, забележен је раст сахрана са инхумацијом, наспрам кремација које су представљале доминантан „римски“ начин сахрањивања. Појава биритуалности, односно истовременог практиковања кремације и инхумације на некрополама поменутог периода, сматрана је индикатором једног облика романизације који ће постепено

захватити цело Царство. У литератури се може наћи неколико могућих објашњења за овај феномен, али су она, ако не потпуно онда барем једним делом, везана за концепте романизације и етничитета. Концепт етничитета је изузетно присутан у српској археологији и представља нераскидиву компоненту у традиционалним интерпретацијама везаним за биритуалност и романизацију балканском протора. Излагање има за циљ да представи горњомезијске локалитете на којима је посведочена биритуалност у 1. и 2. веку н. е., као и да укаже на главне интерпретације и објашњења која се могу наћи у српској археологији, а тичу се појаве биритуалности на овим просторима. Уз помоћ археолошких примера, биће указано и на велики број варијетета који се јављају на простору Горње Мезије, када је промена посмртног обичаја у питању.

Сви ови примери могу указати а временску нестабилност посмртног обичаја који се односи на третман тела покојника, као и на друге аспекте сахране. Тиме ће се скренути пажња са концепта етничитета, односно биће приказано да он најчешће није главни „носилац“ одређених погребних пракси, начина сахрањивања и промена у третману тела, већ да на њих утичу многи други елементи.

Mladen Jovičić, Arheološki institut Beograd

Emilija Nikolić, Arheološki institut Beograd

Ljiljana Miličić, Institut za ispitivanje materijala (Institut IMS)

Ivana Delić-Nikolić, Institut za ispitivanje materijala (Institut IMS)

Snežana Vučetić, Univerzitet u Novom Sadu, Tehnološki fakultet, Novi Sad

NAUČNO – ISTRAŽIVAČKI PROJEKAT MODECO 2000 (MORTAR DESIGN FOR CONSERVATION - DANUBE ROMAN FRONTIER 2000 YEARS AFTER)

Projekat MoDeCo2000 (2020-2022), koji je finansiran od strane Fonda za nauku Republike Srbije (Program za izvrsne projekte mladih istraživača - PROMIS), bavi se istraživanjima rimskih maltera na delu dunavskog limesa koji se nalazi na teritoriji današnje Republike Srbije. Cilj projekta je proučavanje dostupnih i upotrebljivanih sirovina, kao i tehnologije izrade maltera tokom rimskog perioda. Istraživanja u okviru projekta donose brojne podatke o provincijskom graditeljstvu i eksploataciji prirodnih resursa, ali i svakodnevnom životu u ovom periodu na teritoriji čitavog dunavskog limesa.

Tokom terenskog istraživanja lokaliteta, uzeti su uzorci maltera za zidanje, formiranje jezgra zida i malterisanje, kao i za izradu podova, iz velikog

broja građevina koje se nalaze u okviru 23 delimično ili potpuno istražena arheološka lokaliteta na desnoj obali Dunava, a njihov hronološki opseg kreće se od 1. do 6. veka. Uglavnom su uzorkovane građevine vojnog karaktera, ali je među njima i veliki broj civilnih struktura, profane ili funerarne funkcije. Najreprezentativnija građevina je svakako Trajanov most, čijim ostacima je posvećena najveća pažnja tokom daljih laboratorijskih istraživanja.

Nakon terenskog rada, uzorci su ispitani u laboratoriji, uz primenu savremenog multidisciplinarnog pristupa, korišćenjem znanja iz arheologije, arhitekture, geologije, građevinarstva, hemije, inženjerstva i nauke o materijalima. Na osnovu dobijenih rezultata, pripremljeni su modeli maltera koji stare u laboratorijskim i realnim uslovima i koji će nakon komparativne analize rezultata i završetka projekta biti preporučeni za konzervaciju spomenika dunavskog limesa u Srbiji. Ovo je vezano za jedan od specifičnih ciljeva projekta MoDeCo2000, koji uključuje formiranje seta preporuka za primenu konzervatorskih mera zaštite budućeg Uneskogog dobra „Granice Rimskog carstva – Dunavski limes u Srbiji“, kao dela nominacionog dosijea za Listu svetskog nasleđa. Projekat bi trebalo da doprinese unapređenju arhitektonske konzervacije u Srbiji u cilju dugoročnog očuvanja spomenika iz svih perioda, a nadamo se da će istraživanja i praktična primena rezultata projekta podstaći uvođenje konzervacije kao izrazito multidisciplinarne nauke u više fakultetskih obrazovnih programa u Srbiji.

СЕСИЈА: АНТИЧКИ КУЛТ НА ЦЕНТРАЛНОМ БАЛКАНУ.
СВЕТИЛИШТА, ВОТИВНИ СПОМЕНИЦИ И ОЛТАРИ КАО
СВЕТА МЕСТА

(сесија, С. Петковић и Н. Гавриловић Витас)

Gerda von Bülow, Berlin

**KULTSTATUE DES THRAKISCHE REITERHEROS
IN GAMZIGRAD?**

Im Umfeld des Palastes *Romuliana* – Gamzigrad kam eine Marmorskulptur zutage, die einen zusammenbrechenden Eber zeigt, in dessen rechtes Hinterbein sich ein Hund verbeißt. Bruchstellen an der dieser Figur ermöglichen die Ergänzung zu einer rundplastischen Darstellung des sogenannten Thrakischen Reiters.

Daraus ergibt sich die Frage, ob dieses Fundstück als direktes Zeugnis für den vor allem im 2/3. Jahrhundert n.Chr. in der Provinzen *Thracia* und *Moesia Inferior* verbreiteten Kult zu verstehen ist oder ob es sich um eine einfache Spolie handelt.

Бојана М. Илијић, Завичајни музеј, Књажевац
Софија А. Петковић, Археолошки институт, Београд

НОВА АРХЕОЛОШКА СВЕДОЧАНСТВА КУЛТА БОГА МАРСА НА ПРОСТОРУ ТИМАКУМ МИНУСА

Рад је посвећен археолошком материјалу, пронађеном на налазишту *Timacum Minus* код Књажевца, који поткрепљује присуство култа Марса нарочито међу припадницима војних, коњичких јединица. Епиграфски споменици посвећени овом божанству на којима се јављају епитети *equitum* и *campestri* недвосмислено наглашавају карактер следбеника овог култа. Натпис на votивној плочи посвећеној Марсу Еквитуму потврђује и постојање храма. Фрагмент жртвеника који је посвећен Марсу Кампестрију, постављен је од стране кохорте II *Aureliae Dardanorum*, која је у свом саставу имала и коњицу.

Жртвеник посвећен Марсу Кампестрију, уз остале олтаре овом божанству можда указују на постојање кампсе (*campsa*), вежбаљихта коњичких одреда, која се налазила ван утврђења. У кампси се често налазило и мало светилиште посвећено Марсу, одакле поменути олтари највероватније потичу. За сада, локација кампсе у Тимакум Минусу није идентификована.

Нови налаз прстена са гемом на којој је представљен Марс Осветник (*Mars Ultor*), пронађен надомак Тимакум Минуса, такође указује на значај и популарност овог божанства. Већина налаза може се датирати у период II и III века, али собзиром да су римске коњичке јединице боравиле у Равни током читавог античког периода може се претпоставити да је култ Марса наставио да живи до краја IV века када посаду утврђења чини помоћни коњички одред *pseudocomitatenses Timacenses auxilarii*.

Aleksandra Nikoloska, Research Center for Cultural Heritage
“Cvetan Grozdanov”
Silvana Blaževska, National Institution Stobi

THE STATUARY OF THE HEALING DEITIES AT STOBI

The local worship of Asclepios, Hygieia and Telesphoros has been confirmed in Stobi by an inscription excavated in 1970 and dated to 233 AD. However, during the long reasearch history and numerous excavation campaigns, a considrable number of statues depicting both Asclepios and Hygieia were found, never before brought together in attempt to study the material in its entirety through the scope of a local cult activity. Two of the statues are well known to both Macedonian and Serbian archaeologists – the head of Asclepios and the statuette of Hygiea excavated between 1920’s and 1940’s, kept in the National Museum in Belgrade, and since recently on display. Few more statuary connected to both, Asclepios and Hygeia were sporadically found during the following campaigns, some never published. On the other hand, no marble images in round of Telesphoros were found so far, but his worship was attested by the numerous terracotta figurines found at the West cemetery at Stobi as grave offerings mainly in the Augustan period.

The inscription and the statuary attest the worship of the three healing deities and suggest a possible existance of a city sanctuary or a temple. Besides the iconographical and stylistic analysis of the statuary types, the aim of this paper is to discuss the worship of the healing deities at Stobi in relation to the context of the discovery of their images.

Мирослав Вујовић, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

О ЈЕДНОМ НАТПИСУ СА КЕРАМИЧКЕ СВЕТИЉКЕ СА ЛОКАЛИТЕТА МУОАРА ВАГЕИ

Током археолошких ископавања на вишеслојном локалитету Муоара Вагеи код Михајловца спроведених у оквиру истраживачког пројекта Ђердап II 1981. и 1982. године, откривени су остаци римских утврђења која су бранила овај део дунавског лимеса од I до краја VI века. Међу разнородним покретним археолошким материјалом који је откривен током ових истраживања, овом приликом издвајамо керамичку светиљку на којој је стицајем срећних околности накнадно уочен натпис.

Светиљка кружног тела, са четири кљуна и централним отвором за уливање уља на диску, има изразито високу шупљу стопу коничног облика. Израђена је на витлу од мрко печене глине са примесама песка. Упркос чињеници да је светиљка прошла кроз процес конзервације и рестаурације, а потом типолошки обрађена и објављена, о постојању било каквог натписа на њој, колико је нама познато, није било никаквих коментара, како у теренској документацији тако и у каснијим описима. Разлог томе је свакако чињеница да се ова плитко урезана слова једва и само под одређеним углом назире на грубој површини светиљке.

Слова су урезана на површини лампе оштрим предметом, сасвим извесно после печења, на шта указује како мала дубина уреза тако и угласта форма слова. Висина слова износи 10-17 мм. Део натписа могуће је прочитати као MV(s)TAI што би могло да упути како на име сопственика (Μύστα, Mystes, Mysti...) тако и на његов потенцијални статус посвећеника, односно иницијанта (μύσται) у оквиру одређене култне заједнице.

Појава оваквог натписа на светиљци откривеној на локалитету Муоара Вагеи, иако јединствене такав пример код нас, могао би да укаже на постојање специфичних култних места унутар касноантичких утврђења на Ђердапском лимесу на која треба обратити посебну пажњу.

Бојана Племић, Академија струковних студија Београд
Љубиша Васиљевић, Народни музеј Крушевац

НЕКЕ ПРЕТПОСТАВКЕ О РИМСКОМ СВЕТИЛИШТУ НА ЛОКАЛИТЕТУ МОГИЛЕ У СЕЛУ НОЗРИНА

Према подацима којима располажемо из литературе, на локалитету Могиле у селу Нозрина још крајем XIX века нађена су два тумула са пропратним налазима у виду керамике и новца, док је сличних налаза било и током каснијег периода, упркос томе што овде нису вршена систематска археолошка ископавања.

Сходно томе да су у претходним деценијама ту забележени и случајни налази више фрагментованих вотивних споменика посвећених Солу-Аполону, Митри, Трачком коњанику и Јупитеру односно Јупитеру и Јунони, поједини аутори сматрају да се управо у селу Нозрина могла налазити путна станица *mutatio Rappiana*, смештена уз магистрални пут *Horreum Margi – Naissus*, док се претпоставља да се уз насеље могло налазити и мање светилиште. Томе у прилог може посведочити и паралела са малим храмом на месту Света Тројица у Равни (*Timacum Minus*), где

је забележен сличан репертоар поштованих божанстава у виду вотивних рељефа посвећених Јупитеру или Јупитеру и Јунони, као и Аполону, Асклепију и Трачком коњанику. Наиме, у оба случаја ради се о заједничком поштовању божанстава која имају соларни карактер, док се дијада Јупитера и Јуноне због учесталости вотивних плочица са њиховом представом у централном и западном делу Тракије, још означава и синтагмом „трачки Зевс и Хера“. Додатно, поменути храм у Равни доводи се у вези са сакралним амбијентом намењеним становништву управо трачког порекла захваљујући посветама трачких војника кохорте II *Aurelia Dardanorum*, док је и на натпису рељефа са Солом-Аполоном из Нозрине у новијој литератури потврђено трачко име дедиканта.

Како су војници кохорте II *Aurelia Dardanorum* били стационарани и у оближњој мансији *Praesidium Pompei*, није искључена могућност да су се њени ветерани насељавали у околним викусима уз магистрални пут преносећи своју култну праксу.

Надежда Гавриловић Витас, Археолошки институт, Београд

РИМСКИ ХРАМОВИ НА ПРОСТОРУ ГОРЊЕ МЕЗИЈЕ: НЕКОЛИКО ПРИМЕРА СВЕТИЛИШТА И САКРАЛНИХ МЕСТА

Иако натписи бројних, до сада познатих вотивних споменика, са територије Горње Мезије указују на постојање више храмова, посвећених различитим римским богињама и боговима, до сада је, на жалост, археолошким ископавањима потврђена свега неколицина светилишта римских божанстава. У том контексту, указали бисмо на примеру неколико археолошки потврђених светилишта и сакралних простора на неопходност археолошких истраживања на локалитетима где је епиграфски потврђено постојање светилишта богова римскога пантеона. За разлику од храмова врховног римског бога Јупитера у Ромулијани, односно Јупитера Долихена у Егети или пак архитектонских остатака мањег светилишта богињи Хекати из Сингидунума, више је примера индиректно потврђених сакралних простора, као што је случај са храмом бога Херкула из Латинске цркве у Прокупљу, светилиштем бога Асклепија са простора Нишке тврђаве или примитивним светилиштем посвећеним богу Аполону, могуће у заједници са Трачким коњаником, из Параћина.

Бројни вотивни споменици, који јасно имплицирају постојање римских храмова, као што је случај са спомеником из Виминацијума на коме се помињу светилишта богињи Магни Матер или богу Нептуну, указују

на велики број светилишта, сакрариума или пак сакралних простора на територији провинције Горње Мезије.

Као света места на којима су обожавани одређени бог или богиња или пак заједница више божанстава, светилишта су представљала и центар религијских пракси и ритуала, места на којима је долазило до интеракције верника са поштованим божанством, ритуалне гозбе, жртвовања и одговарајуће пратеће ритуалне радње. На неким од сакралних простора, где су архитектонски остаци храмова и археолошки потврђени, могуће је, захваљујући археолошким артефакатима, реконструисати у одређеној мери ритуалну праксу која се одржавала у част одговарајућег божанства.

Јелена Цвијетић, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

О ОРИЈЕНТАЛНИМ КУЛТОВИМА У УНУТРАШЊОСТИ ЈУГОИСТОЧНЕ ДАЛМАЦИЈЕ ИЗ ПЕРА ПУТОПИСАЦА И ПРВИХ ИСТРАЖИВАЧА

Рад је посвећено почецима изучавања оријенталних култова, споменика и светилишта на простору који је у римско доба чинио југоисточни део провинције Далмације.

Највећи број римских споменика, посвећених оријенталним култовима, потиче из брдско-планинских области, смештених дубоко у унутрашњости провинције, на простору који је обухватао римски град неизвесног имена, у стручној и научној литератури познат као Муниципијум С. (*Municipium S...*). У његовој близини, на локалитету Преслица у Левер Тари, потврђено је постојање за сада јединог светилишта Митриног култа у овом делу провинције. Откривено је крајем деветнаестог века, у време када је владало нарочито интересовање за прикупљањем и бележењем епиграфских па тиме и кутно-вотивних споменика.

Споменици о којима ће бити речи откривени су већином у раздобљу између Берлинског конгреса и Првог светског рата, када су се истраживањем овог простора најсистематичније бавили Аустријанци и у периоду пред почетак Другог светског рата. Овом приликом сагледаћемо радове првих истраживача, који су се описујући пронађене споменике неретко дотицали култне проблематике.

Игор Бјелић, Археолошки институт, Београд

ГЛАВНИ ХРАМ КАСНОАНТИЧКОГ ГРАДА НАИСУСА - - АРХИТЕКТОНСКА АНАЛИЗА ИСТРАЖЕНИХ ДЕЛОВА

Приликом археолошких истраживања у централном делу нишке тврђаве осамдесетих година двадесетог века откривени су остаци већег објекта кога чине четири просторије наткривене полуобличастим сводовима за које се претпоставља да представљају крипте capitoлијског (главног) храма античког Наисуса. Иако су започета 1984. године, а прекинута почетком деведесетих, археолошка истраживања једног од претпостављених најзначајнијих објеката античког Наисуса до данас нису настављена. У раду су анализирани резултати истраживања који се тичу архитектуре овог објекта.

У међувремену је претпостављено да је објекат својом улазном партијом (портиком) био оријентисан ка античкој улици која се налази северније и да је од ње био раздвојен монументалним степеништем и портиком. Наша анализа истражених делова објекта и његовог окружења указује да је улазна партија храма била окренута ка југу. На то пре свега упућује неколико околности: између античке улице и објекта са сводовима налазила се тробродна базилика веома близу објекта са сводовима, док се у основи грађевине може препознати положај портика окренутог ка делу града одакле се очекује главни прилаз античком граду и његовом форуму.

Марија Јовић, Археолошки институт, Београд

ПРЕДСТАВЕ ХРАМОВА И ОЛТАРА НА НОВЦУ ТЕТРАРХИЈЕ

Новац, поред тога што је историјски извор и епиграфско сведочанство, представља непосредан извор података о друштвено-економским околностима у Римском царству, идеологији и религиозним идејама владара.

Представе архитектуре на новцу први пут се јављају 135. године п. н. ере и опстају све до 5. века. Реверсне представе храмова и олтара на новцу одликују се разноврсношћу и финоћом приказивања архитектонских детаља, па су савременим истраживачима, често служиле као извор података за реконструкцију делова инфраструктуре античких градова. Такође, њихова пропагандна улога имала је за циљ да истакне престиж

и репутацију владара кроз промоцију здања која су подигли они или чланови њихових породица у прошлости. У периоду између Августовог ступања на власт и смрти Александра Севера представе храмова и олтара на новцу достижу свој процват. Диоклецијановим оснивањем тетрархије, 294. године, дошло је до темељних друштвено-политичких, монетарних, идеолошких и религиозних промена у Римском царству. Све поменуто, довело је до драстичног смањења броја оваквих представа, као и до промена у њиховој иконографији. Реверсне слике храмова и олтара постале су шематизованије, да би на након 312. године потпуно нестале. Посебно је интересантно видети који догађаји су у периоду тетрархије условили смањење дијапазона и потпуни нестанак реверса са представом храмова и олтара. Такође, намеће се питање да ли се њихова пропагандна улога мења у периоду тетрархије.

Милорад Игњатовић, Музеј града Београда
Драгана Филиповић, Институт за пра- и протоисторију,
Универзитет у Килу, Немачка
Југослав Пендић, Институт БиоСенс, Нови Сад

БИЉНИ ПРИЛОЗИ У РИМСКОМ САРКОФАГУ ИЗ СРЕДИНЕ 4. ВЕКА НОВЕ ЕРЕ ИЗ ОКОЛИНЕ СИНГИДУНУМА, ГОРЊА МЕЗИЈА (БЕОГРАД, СРБИЈА)

Крајем 50-их година прошлог века, археолози Музеја града Београда су у близини Гроцке, на узвишењу уз десну обалу Плавиначког потока, локалне притоке Дунава, лоцирали су нетакнут, веома добро очуван камени саркофаг. У раду из 1978. године, Драгољуб Бојовић цитира теренски опис овог саркофага и његовог садржаја, у ком се наводи присуство више гробних прилога, откривених непосредно поред трошних скелетних остатака три индивидуе. Нашу пажњу привукли су налази „два скупљена угљенисана плода неке воћке са бакарним новчићима забоденим у њих“ (Војовић 1978, 93). Ови плодови, заједно са деловима „једног мањег дрвеног сандучића са бравом“ и фрагментима тканине („остаци одеће на грудима костура бр. 2“) су, након теренског рада, похрањени у архиву Музеја града Београда, где смо их и затекли, у солидном стању очуваности. Антраколошка анализа два фрагмента дрвеног сандучића показала је присуство храста (*Quercus* sp.) и вероватно јове (cf. *Alnus* sp.).

Један од новчића са реверсном представом две Викторије представља Констанцијев новац кован између 341. и 348. године. Датовање гробни-

це у време од средине до краја 4. века нове ере, потврђују и остали прилози, поготово две фибуле. Чињеница да су новчићи забодени у плодове показује да су воћке имале симболичку улогу у погребном ритуалу.

Плодови су анализирани и документовани на неколико начина. Микроскопска анализа је, на основу облика, величине и морфолошко-анатомских карактеристика ових остатака, утврдила да су у питању плодови дивље крушке (*Pyrus pyraster* L.). Плодови, чија је максимална висина 17 mm, су макрофотограметријски снимљени и дигитализовани у резолуцији од 20 μ m, што је омогућило детаљно посматрање спољашњег изгледа плодова. Плодови су на крају снимљени методом микрокомпјутеризоване томографије што нам је омогућило да посматрамо њихову унутрашњост – препознамо семена и њихову позицију унутар плода, избројимо их и измеримо њихове димензије.

У овом раду сумирамо претходно објављене информације о сахрани у саркофагу на локалитету Плавинци, а затим детаљно представљамо нашу анализу морфологије и анатомије плодова сахрањених заједно са покојницима. Након тога разматрамо овај аспект римског погребног ритуала из Плавинаца у ширем регионалном и историјском контексту, и дискутујемо могућу симболику повезану са плодовима воћа као гробним прилозима.

Софија А. Петковић, Археолошки институт, Београд
Бојана М. Илијић, Завичајни музеј, Књажевац

ДВА НОВА ВОТИВНА НАТПИСА ИЗ ТИМАКУМ МИНУСА

Римско археолошко налазиште *Timacum Minus* углавном је познато по великом броју епиграфских споменика, које су његови истраживачи Никола Вулић и Петар Петровић већим делом публиковали. Међутим, даља археолошка истраживања изнедрила су нове налазе.

У овом раду представимо два епиграфска споменика: већи фрагмент вотивног споменика постављеног од стране војне јединице, која је чинила посаду Тимакум Минуса, *cohors II Aurelia Dardanorum*, и базу стуба са вотивним натписом, кога су посветили великодостојници војске и администрације.

Велки фрагмент првог споменика (*laterculum*) откривен је у рушевинама старог амбара у селу Равна, где је искориштен као грађевински материјал, а други (база стуба) је откривен приликом археолошких ископавања 2019. године, у унутрашњости велике касноантичке куле (кула S4),

која је затварала јужну капију утврђења. Поменута база стуба нађена је у слоју шута, насталом рушењем куле S4 крајем IV века.

Судећи по епиграфским и палеографским карактеристикама, оба споменика су настала у периоду друге половине II – прве трећине III века. Због формуле имена дедиканата *tria nomina* први споменик је нешто старији, о чему сведоче и *cognomina*, као што су *Bithus* и *Decebalus*, карактеристична за аутохтоно становништво.

База стубића са вотивним натписом је нешто млађа, с почетка III века, а један од дедикната носи когномен *Alexander*, што највероватније указује на његово оријентално, односно трачко порекло.

Љубиша Васиљевић, Народни музеј Крушевац
Љубица Перинић, ХАЗУ, Одсек за археологију, Загреб

ИКОНОГРАФСКЕ ПРЕДСТАВЕ АНТРОПОТЕРИОМОРФНОГ СИЛВАНА НА ПРОСТОРУ СРБИЈЕ

Представе бога Силвана најчешће приказују два иконографски различита божанства. Једно је приказано у антропоморфној форми, а друго у форми у којој многи најчешће виде грчког бога Пана, што значи да је божанство било приказано као антропотериоморфно, дакле с роговима и козјим ногама.

У овом раду обрађени су вотивни споменици пронађени на територији данашње Србије, а на којима је Силван приказан антропотериоморфно.

Са простора Паноније (Земун) имамо налаз фрагментованог рељефно-епиграфског споменика на коме је на којем се, уз представу Либеџа, налази мања оштећена фигура Силвана са козјим ногама (недостаје глава и горњи део тевероватније, потиче из Дионисовог светилишта), а Силван је смештен поред женске фигуре. Споменик, највероватније, потиче из Дионисовог светилишта.

Из источног дела провинције Далмације, данашње Западне Србије, потичу рељефно-епиграфски споменик из Пријепоља и рељефни споменик са непознатог локалитета, који се чува у Музеју у Ужицу. Овде додајемо и налаз сребрног пехара из Јабучја код Лазаревца где се, у оквиру богате рељефне декорације, налази и представа Силвана који приводи козу жртвенику. Може се претпоставити да се ови споменици, у највећој мери, могу повезати са делматским типом представа Силвана, карактеристичним за унутрашњост провинције Далмације.

Јединствен налаз из Мезије представља гвоздени прстен са сребрном гемом из Градашнице код Лесковца. На геми се налази представа Силвана у игри са јарцем. Питање је је ли прстен вотивног карактера, каквим се могу сматрати они пронађени на северу Паноније.

Darko Periša, Hrvatsko katoličko sveučilište

KULTNO MJESTO DELMATSKOG PANTEONA U SUHAČI KOD LIVNA

U Suhači, tri kilometra zapadno od Livna prema Glamoču, između dva svjetska rata nađen je kameni spomenik s reljefom delmatskog panteona Silvana, Dijane i tri nimfe, naizgled rustikalne izrade. U okolici Livna nađen je još jedan kameni spomenik s reljefom Silvana i Dijane, izradom sličan prethodnome te jedna brončana figurina boga sličnog Silvanu. Svi su nalazi već bili objavljeni, ali bez preciznih podataka o nalazištu. Arhivski bilješke o tim reljefima te drugi podaci o njihovim nalaznicima upućuju da su sva tri predmeta nađena u Suhači na ograničenom potezu Crkvine u zaselku Šeremeti – zaselak Laštro. Mjesto se nalazi ispod delmatske gradine i na istočnoj periferiji rimskog naselja. Na tom se mjestu nalazi pripećak s vrelom vode tako da ambijent odgovara nimfeju. Na mjestu gdje je nađen jedan reljef i figurina bila je podignuta starokršćanska crkva. Sve upućuje da je tu bilo kulturno mjesto, odnosno sveti gaj delmatskog panteona. Brončana figurina izrađena je u helenističko doba, a na delmatskom području predstavlja uvoz. Također, figurina izvorno predstavlja unifikaciju Pana i Silena, ali su Delmati u njoj zbog istih obilježja vidjeli svoga glavnog boga Silvana. Datiranje figurine u helenističko doba, ali i zbog dokazanog klesarstva kod Delmata u predrimsko doba, o čemu svjedoče ratničke stele ispod Delminija, otvara se problem predstavljaju li reljefi iz Suhače, ali i iz nekih drugih nalazišta, rustikalni rad priučenih majstora u rimsko doba, kako se do sada smatralo, ili izrađevine iz kasnog željeznog ili protoantičkog doba na delmatskom području.

СЕКЦИЈА ЗА СРЕДЊОВЕКОВНУ АРХЕОЛОГИЈУ
(секција, М. Бугар)

Рашко Рамадански, Градски музеј Бечеј

НОВАЦ ВЛАДИМИРА

На аукцији *Roma Numismatics Ltd.* под бројем лота 1439 запажен је веома значајан, недоречени примерак монете. Реч је о средњовековном новцу од бакра или бакарне легуре, пречника 20 mm и тежине 2.59 g. На аверсу се налази попрсје владара *en face* окруњеног оглављем са пендилама и у одори, како држи шар и жезло. Примећују се сличности овог владарског портрета са портретима на савладарским фолисима Константина VII Порфирогенита (913-959) и Романа Лакапина (919-944). Из овога би могло да следи да узор новцу Владимира можемо потражити најпре у византијском корпусу X века. На реверсу се налази мотив крста, око којег се налази кружни латински натпис BLADIMIRVS. Садржај на златним и сребрним издањима руског кијевског кнеза Владимира (980-1015) је на ћирилици а примена латинског језика у раном руском новчарству нема очигледног повода, узмемо ли у обзир и геополитичке околности. Бугарски владар Владимир Расата (889-893) владао је кратко и примењивао је изразито антихришћанску политику, која није у складу са знамењима на овом новцу. Осим тога, званична употреба латинског језика није својствена првој бугарској држави, која је користила претежно грчки језик а потом глагољицу и ћирилицу. Оно што можемо претпоставити јесте да је новац Владимира био намењен како грчком тако и латинском језичком простору, што би заправо осликавало простор источног Јадрана тојест српски етнички и политички простор у раном средњем веку. У том светлу, сасвим је извесно да је емитент овог новца српски владар Јован Владимир (1000-1016), који је управљао Дукљом. На престо је ступио као сасвим млад и задржао се на власти дуже од деценије. Прихватање различитих византијских узора у складу је са његовом провизантијском политиком и настојањима. Коначно, Јован Владимир је канонизован и извори га описују као веома побожног и богоугодног владара, што би свакако допуштало и присуство хришћанских мотива на његовом новцу. Како је напад цара Самуила (997-1114) на Дукљу уследио тек 1010. године, хипотетичка израда новца Јована Владимира условно би се могла сместити у период пре поменутих бугарских освајања. До данас нису документовани показатељи новчарства

међу Србима пре XIII века те би новац Јована Владимира представљао откриће од изузетне важности – први новац неког српског или јужно-словенског владара.

Милица Радишић, Археолошки институт, Београд

СРЕДЊОВЕКОВНА АРХЕОЛОГИЈА И БЈЕЛОБРДСКА КУЛТУРА У ИСТОЧНОЈ ЦЕНТРАЛНОЈ ЕВРОПИ: ИСТРАЖИВАЊА НЕКАДА И ДАНАС

Током стогодишњих изучавања бјелобрдске културе - археолошког наслеђа из раздобља од 10-12. века у Карпатској котлини - успостављене су различите истраживачке праксе и интерпретативни оквири, везани, на првом месту, за тумачење налаза из некропола. У средњоевропској медијевистици појам бјелобрдске културе представља својеврсну контроверзу, која је проистекла из сучељених ставова стручњака о моделима интеракције домаће популације поставарског периода и досељених мађарских племена. Да ли су бројније становништво чинили Панонски Словени или Мађари? Које групе су носиоци/креатори одређених предмета материјалне културе? Да ли је ондашња елита била завојевачка група источних досељеника, док су други чинили “обично” становништво? То су тежишна питања на која су настојали да дају одговоре стручњаци из Хрватске, Србије, Мађарске, Румуније и Словачке. Такав прилично симплифициран приступ скретао је фокус са изучавања културних и друштвено-економских процеса који су пратили стварање и развој мађарске државе. Верујемо да је, поред свега другог, до неразумавања стручњака из различитих средина долазило и због језичке баријере. Истраживачи из Србије нису у довољној мери били упућени у истраживања на пољу средњовековне археологије у Мађарској, будући да су радови претежно публиковани на интегрално мађарском језику. Исто важи и за тамошње стручњаке; они су слабо пратили резултате из југословенских земаља.

У саопштењу ће се приказати развој идеја о бјелобрдској проблематици, али тежиште неће бити на пуком критицизму ранијих истраживачких пракси које су добрим делом биле условљене друштвено-политичком ситуацијом у 20. веку. Иако је фокус данашњих истраживања промењен, а стручњаци су, углавном, много растерећенији у погледу средњовековних етницитета, и даље постоји терминолошка и хронолошка неуједначеност у тумачењу истих појава на различитим адми-

нистративним подручјима. Стога је намера да се представе савремене тенденције у истраживању тема које се могу наткрити појмом бјелобрдске културе у централноевропској медијевистици, и у складу са тиме, да се понуди одговарајући приступ за даља проучавања датог периода у Србији.

Nataša Šarkić, OsteoResearch
Marina Matković Vrban, Gradski muzej Nova Gradiška
Marija Mihaljević, Gradski muzej Nova Gradiška
Mislav Čavka, Klinički bolnički centar Zagreb, klinički zavod za dijagnostičku i intervencijsku radiologiju; Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Katedra za socijalnu medicinu i organizaciju zdravstvene zaštite

PRELIMINARNI REZULTATI ARHEOLOŠKIH ISKOPAVANJA I ANTROPOLOŠKE ANALIZE SA LOKALITETA RAŠAŠKA – RAČEŠA (BOBARE, HRVATSKA), XIII-XVI VEK

Istorijski izvori posed Rašašku (Račešu) prvi put navode 1210. godine, kada je kralj Andrije II daruje templarima u Požeškoj županiji. Utvrđenje Račeša smeštena je na jugozapadnim obroncima Psunja (247 m n.v.), južno od naselja Bobare, dok se na istočnoj strani nalazi potok Rašaška.

Lokalitet Račeša otkriven je 2011. u sklopu rekognosciranja okolnog područja. Na lokalitetu nije bilo vidljivih nadzemnih ostataka gradnje, a istraživanjima pokrenutim 2012. (kontinuirano se provode, zadnja etapa 2019.) otkrivene su zidane strukture u arheološkom sloju. Istraživanjima su otkriveni ostaci fortifikacijskog sklopa građenog od klesanih blokova kamena peščenjaka, a klesarska obrada kamena, oblikovanje arhitektonskih detalja i profilacija potvrđuju da je reč o utvrđenju iz prve polovine XIII veka, kada se templari spominju kao vlasnici teritorije Račeša. Arheološkim iskopavanjima istražene su u potpunosti dve prostorije, kao i prostor oko spolajasnijih zidova tih prostorija. Uz građevinske ostatke utvrđenja, prikupljeni su i brojni pokretni nalazi, kao i 128 skeletnih ukopa, koje možemo datirati u razdoblje između XIII-XVI veka.

Cilj ove prezentacije je da prestavi rezultate arheoloških iskopavanja i antropološke analize, sa posebnim osvrtom na primenu pogrebne arheologije prilikom analize. Pogrebna arheologija proučava ljudske ostatke u njihovom arheološkom kontekstu i može nam doneti brojne značajne informacije o pogrebnim običajima, tafonomskim faktorima kojima su ostaci bili izloženi, eventualnom prisustvu pokretnih predmeta u opljačkanim grobovima, redo-

sledu sahranjivaja u kolektivnim grobnicama, postojanju pogrebne arhitekture, čak i u kontekstu kada ostaci kovčega ili klinova nisu očuvani. Iako se pogrebna arheologija najčešće vezuje za praiistorijske periode, pokazalo se da može da bude od velikog značaja u komplikovanim kontekstima višestrukih sahrana, kao što je većina srednjevekovnih lokaliteta, uključujući i Rašašku – Račešu.

Тони Чершков, Ниш
Горан Илијић, Београд

АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА ИЗНАД ГЛАВНЕ КАПИЈЕ И ДЕЛА ЈУЖНОГ БЕДЕМА ЗАПАДНО ОД ГЛАВНЕ КАПИЈЕ ИЗНАД ДВЕ КРАЈЊЕ ЗАПАДНЕ НИШЕ НА УТВРЂЕЊУ ФЕТИСЛАМ У КЛАДОВУ 2019. ГОДИНЕ

Археолошка истраживања тврђаве Фетислам у Кладову спроведена су у циљу добијања потребних података за примену мера заштите млађе фортификације овог комплекса, насталог у периоду 18-19. века. Истраживања су обављена на три сектора у периоду од 5. августа до 8. септембра 2019. године.

Први и трећи сектор обухватао је површине изнад ниша 9 и 10 западно од главне капије, док је други сектор обухватио горњу површину главне варош капије.

Првенствени циљ истраживања на овом простору био је да се установи структура самог бедема, као и евентуалних вишеструких грађевинских фаза које се предлажу у извештајима ранијих истраживача. Археолошки материјал из оригиналног слоја испуне бедема искључиво је турске провенијенције 16-17. века.

Две последње у низу казаматиране просторије у структури бедема, надвишене су полуобличастим сводовима попут осталих, грађевински су завршене по елевацији на врло особен и крајње функционалан начин. Сами сводови су масивни и грубо грађени, дебљине око 60 см, зидани насатично постављеним зидним опекама у више редова, везаним широким и неједнаким малтерним спојницама. По њима су постављене кровне опеке полукружне до угласто-заобљене профилације и то на начин који је до данас остао уобичајен – наизменично и једне уз друге слагане колоне опека са крајевима окренутим нагоре и преклопом њихових спојева надолу окренутим колонама опека, у вишеструким слојевима. Овим интересантним и у функционалном смислу дренажним кон-

структивним решењем је практично примењен систем прикупљања и одвођења воде изван бедемске структуре, на начин који је већ широко примењен на кровним конструкцијама зграда. Овај важан елемент фортификације тврђавског Јужног бедема, заједно са припадајућим просторијама у његовој структури, примењен је и на остале просторије дуж источног правца као и сама „Варош капија“

СЕКЦИЈА ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ

(секција, Д. Вуловић)

Драгана Вуловић, Археолошки институт, Београд
Селена Витезовић, Археолошки институт, Београд

ХУМАНИ ОСТЕОЛОШКИ ОСТАЦИ СА ЛОКАЛИТЕТА ПЛОЧНИК КОД ПРОКУПЉА

Археолошки налази из неолитског периода на Балкану, посебно на територији данашње Србије, у највећој мери потичу из насеобинских контекста, док су трагови сахрањивања изузетно малобројни. Са преко стотину познатих налазишта винчанске културе, трагови сахрана констатовани су само на два, Гомолави и Ботошу, оба смештена у Војводини. Оваква несразмера отвара бројна питања, како она везана за методологију истраживања, тако и питања везана за однос припадника винчанских заједница према мртвима.

На локалитету Плочник код Прокупља током истраживања 1978. године пронађена је једна људска кост (мандибула), а прегледом фауналних остатака прикупљених током истраживања 1996–2011. године пронађена је још једна људска кост, фемур, са траговима горења и ломљења. У овом раду биће представљени резултати антрополошке анализе кости, и биће дата кратка дискусија о значају овог налаза за проучавање погребних ритуала винчанских заједница. Са методолошке тачке гледишта, очигледно је да је пажљиво прикупљање свих остеолошких остатака (укључујући и просејавање) и детаљна анализа неопходна и незаобилазна. Са друге стране, овај налаз, заједно са једним ранијим налазом хуманих остатака на Плочнику, указује на могућност да су припадници винчанских заједница одлагали хумане остатке унутар насеља без засебно обележеног простора (могуће на простору који у том тренутку нису коришћени за стамбене сврхе).

Марија Марин, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

СМРТНОСТ ТОКОМ ДЕТИЊСТВА У БРОНЗАНОМ ДОБУ: *CRIBRA ORBITALIA* КАО ПОКАЗАТЕЉ РИЗИЧНОГ УЗРАСТА ДЕЦЕ САХРАЊЕНЕ НА НЕКРОПОЛИ ОСТОЈИЋЕВО

Здравље деце, најчешћи узраст у којем умиру, као и њихов раст и развој, значајан су показатељ услова живота у древним заједницама. Како би се истражило у ком периоду одрастања је постојао највећи ризик за смртни исход током периода средњег бронзаног доба, анализирани су скелети деце са средње бронзанодобне некрополе Остојићево (1650–1200 г.п.н.е.), узраста 0–19 година. Као индикатор здравственог статуса посматрана је *cribra orbitalia*, будући да је веома специфичан скелетни индикатор патолошких стања, који је због честог јављања у археолошком контексту од изузетног значаја за реконструкцију начина живота, а може указати на периоде нутритивног стреса или изложености различитим патогенима.

На некрополи Остојићево ископано је укупно 285 индивидуа. Моришком хоризонту припада 77, а хоризонту средње бронзе припада 208 гробова. Од укупног броја ископаних гробова, који припадају средњем бронзаном добу, 129 индивидуа је припадало је старосним категоријама *infans* или *juvenilis*. За антрополошку анализу је било доступно 76 скелета. Због степена очуваности није било могуће посматрати целокупан узорак, јер је најмање један горњи свод орбите био очуван код 30 субадултних индивидуа. Приликом макроскопске анализе, манифестација *cribrae* квантификована је према четворостепеној скали система Buikstra и Ubelaker (1994), адаптираног система бодовања Stuart-Macadam (1985). *Cribra orbitalia* је била присутна код 11 индивидуа, што чини 36,66 % узорка. Резултати анализе су показали да је узраст од 0–9 година био ризичан за достизање одрасле доби и да се *cribra*, као и евентуална патолошка стања чији је она индикатор јављају искључиво у овој старосној категорији, са најзначајнијом преваленцом од 0–4 године. У старијим узрасним групама није констатована, што би указивало на стабилизацију општег здравља субадулта након девете године и адаптацију на стрес коме су били изложени.

Ксенија Ђукић, Лабораторија за коштану биологију и биоантропологију, Медицински факултет у Београду
Ненад Јончић, Univerza na Primorskem Fakulteta za humanistične študije
Веда Николић, Лабораторија за коштану биологију и биоантропологију, Медицински факултет у Београду
Маја Живковић, Завод за заштиту споменика културе у Панчеву
Милена Раковац Јончић, Омољица
Бранислав Васов, Народна Библиотека “Бранко Радичевић” Оцаи са Музејском јединицом

**ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ БИОАНТРОПОЛОШКИХ
ИСТРАЖИВАЊА ХУМАНОГ ОСТЕОЛОШКОГ МАТЕРИЈАЛА
ИСТРАЖЕНОГ ТОКОМ ЗАШТИТНИХ АРХЕОЛОШКИХ
ИСКОПАВАЊА ЈУЖНОГ БАНАТА 2019. ГОДИНЕ**

Током друге половине 2019. године на траси магистралног гасовода, спроведена су заштитна археолошка истраживања у оквиру којих је истражено неколико локалитета. Заштитна археолошка истраживања обављена су у јужном Банату на територији општина Ковин, Панчево и Опово. Том приликом у оквиру два археолошка локалитета (Скореновац-Грмушина коса и Водице-Баранда) констатовано је пет гробова у којима је укупно било сахрањено шест индивидуа. На основу необјављене археолошке грађе сви поменути гробови датовани су у период касне антике и опредељени су као сарматски. Биоантрополошка анализа хуманог остеолошког материјала ископаног овом приликом обављена је у Лабораторији за коштану биологију и биоантропологију Медицинског факултета у Београду. На основу биоантрополошке анализе констатовано је да је у гробу, који је истражен на локалитету Водице-Баранда, била сахрањена особа мушког пола, која је у моменту смрти имала 45±10 година. На локалитету Скореновац-Грмушина коса у оквиру четири истражена гроба било је сахрањено укупно пет индивидуа, од којих су четири дечје индивидуе, док је у једном гробу била сахрањена одрасла особа мушког пола.

Циљ овог рада је представљање прелиминарних резултата биоантрополошких анализа хуманог остеолошког материјала ископаног током поменутих заштитних археолошких истраживања, као и реконструкција биоолошке прошлости индивидуа сахрањених на ова два локалитета.

Наташа Миладиновић-Радмиловић, Археолошки институт, Београд
Драгана Вуловић, Археолошки институт, Београд
Софија Петковић, Археолошки институт, Београд

ФУЗИЈА И ГЕМИНАЦИЈА СТАЛНИХ ЗУБА НА ДВА КАСНОАНТИЧКА ЛОКАЛИТЕТА У СРБИЈИ

Аномалије на зубима могу да се јаве како на млечним, тако и на сталним зубима. Термини као што су дупли или двоструки зуб, спојени зуби и зуби спојени фузијом се често користе да опишу и фузију и геминацију. Фузија представља аномалију у развоју, коју карактерише спајање два, или ређе три, суседна зубна заметка у један, док геминација представља поделу једног зубног заметка на два. У случају фузије спој два одвојена зубна заметка може бити потпун или непотпун, круна је спојена енамомом и/или дентином, и присутна су два корена или два канала у једном корену. Геминација, са друге стране, је аномалија у развоју која подразумева дељење, односно удвајање самог заметка зуба. У том случају се формира један већи зуб са бифидном круном који обично има један заједнички корен и канал. Постоји правило, да уколико се дупли зуб у анализама рачуна као један, односно уколико у зубном низу недостаје један зуб, то се обично третира као фузија, а када су сви зуби у зубном низу на броју, онда се то сматра геминацијом. Утврђивање присуства фузије или геминације приликом денталних анализа може бити додатно отежано уколико је, нпр. у зубном низу присутан додатни зуб, односно када се фузија деси између нормалног и додатног зуба. Такође, обе аномалије могу бити унилатералне и билатералне, и погађају обе дентиције, иако су чешће код млечних зуба. Фузија је чешћа код инцизива у мандибули, док је геминација чешћа код инцизива у максилама.

С обзиром да ове аномалије зуба нису тако чест налаз у археолошком контексту, у презентацији ћемо приказати два случаја дуплих зуба са два касноантичка локалитета у Србији: фузију доњих левих инцизива на скелету из гроба 2 са локалитета Кулине (*Timacum minus*), и геминацију горњег десног инцизива на скелету из гроба 75 са локалитета Бегов Мост – Станичење.

Јелена Марковић, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду
Маја Миљевић-Ђајић, Београд

Јелена Јовановић, Институт Биосенс, Универзитет у Новом Саду
Камиј де Бекделијевр, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

Мирко Вранић, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

Бојан Петровић, Медицински факултет, Универзитет у Новом Саду
Софија Стефановић, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

ИЗОЛОВАНА СРЕДЊОВЕКОВНА САХРАНА СА ЛОКАЛИТЕТА ВЛАСАЦ У ЂЕРДАПСКОЈ КЛИСУРИ

На локалитету Власац 70-их година прошлог века откривени су гробови који припадају мезолитском периоду. Већ у првој публикацији о поменутом локалитету наглашено је да гроб 26 лежи изнад мезолитских слојева и да га вероватно треба приписати млађим датумима. Ипак, неколико деценија касније, овај гроб је у студијама означен и интерпретиран као мезолитски. Гроб је садржао скелетне остатке мушкараца, сахрањеног у положају који одговара мезолитском начину сахрањивања. Поред тога, анализе стронцијума показале су да је индивидуа локалног порекла што је додатно подржало теорију да је реч о мезолитској сахрани. Тек у каснијим студијама када су рађене анализе изотопа ($\delta^{13}\text{C}$, $\delta^{15}\text{N}$) истраживачи су истакли да се ова индивидуа у потпуности разликује од мезолитских. Такође, овај мушкарац је једна од ретких мезолитских индивидуа у Ђердапу код које је присутан каријес. Након ових анализа, скелет је апсолутно датован и потврђена је првобитна претпоставка да није реч о мезолитском, већ о средњовековном гробу (IX–XI век).

Антрополошка анализа показала је да је овај мушкарац у току живота обављао тежи физички рад, посебно горњим удовима. Такође, наглашеност специфичних припоја мишића на доњим удовима указује на могуће често јахање коња, а за исту активност се највероватније могу везати и периоститис на костима доњих удова и остеоартритис на костима кичменог стуба.

Ова индивидуа је била пажљиво сахрањена, по средњовековним обичајима, али будући да у гробу није било прилога ништа се не може рећи о његовом пореклу. Раздобље у које је скелет датован било је веома бу-

рно и власт над територијом Ђердапа се често мењала, те је било који од историјских догађаја у овом периоду могао довести до ове изоловане сахране. Ипак, питање ко је овај мушкарац и зашто је сахрањен на Влацу за сада остаје отворено.

Ana Smuk, Laboratorija za bioarheologiju, Odeljenje za arheologiju,
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
Kelly Reed, Oxford Martin School, University of Oxford, UK

ARHEOBOTANIČKA ISTRAŽIVANJA SREDNJOVEKOVNIH LOKALITETA U SLAVONIJI

Arheobotaničko uzorkovanje izvršeno je na deset srednjovekovnih lokaliteta (naselja i utvrđenja) u Slavoniji tokom prethodne decenije, iznedrivši značajne informacije za proučavanje srednjovekovne poljoprivrede na prostoru današnje Hrvatske. Izučavanje makrobiljnog materijala sa ovog prostora ukazalo je na raznolik poljoprivredni sistem u kome su njive, bašte, voćnjaci, pašnjaci i šume korišćeni u svrhu uzgoja i proizvodnje žitarica, voća, koštunjavih proizvoda, povrća i bilja. Setom podataka dominiraju žitarice, posebno hlebna pšenica (*Triticum aestivum*), proso (*Panicum milaceum*) i raž (*Secale cereale*). Koštice vinove loze (*Vitis vinifera*) predstavljaju najzastupljeniji nalaz voća, što ne iznenađuje uzimajući u obzir prisustvo vinograda i značaja koji je trgovina vinom imala, poznatog pre svega iz istorijskih izvora poznog srednjeg veka. Nalazi konoplje (*Cannabis sativa*) i lana (*Linum usitatissimum*) potencijalno ukazuju na proizvodnju tekstila od biljnih vlakana, upotrebu u medicinske svrhe i/ili spravljanje ulja. Korovske vrste pružaju uvid u poljoprivrednu praksu kultivacije prisutnih vrsta, kao i podatke o daljem procesuiranju žitarica. Makrobiljni ostaci pronađeni na srednjovekovnim lokalitetima Slavonije odgovaraju slici koju nam pružaju istovremeni lokaliteti na prostoru Mađarske, čiji je deo Slavonija činila u ovom periodu. Arheobotanički podaci prikupljeni sa lokaliteta istočne Hrvatske dopunjuju još uvek nedovoljno izučeno polje istraživanja i predstavljaju jedan korak dalje u proučavanju poljoprivrednih aktivnosti srednjovekovnih lokaliteta u regionu.

СЕКЦИЈА ЗА ЗАШТИТУ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА
(секција, А. Алексић)

Марин Бугар, Народни музеј Крушевац
Душан Каличанин, Параћин

**ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НЕКРОПОЛЕ
НА ЛОКАЛИТЕТУ БЕДЕМ**

Током археолошког надзора потпорног зида на траси коридора Појате – Прељина (Е-761), на простору локалитета Бедем (општина Варварин) откривена је некропола из рановизантијског периода. Истраживани део у дужини око 20 метара по правцу север – југ налазио се у непосредној близини јужног бедема познатог утврђења. Заштитни археолошки радови спроведени су током августа месеца текуће године на укупној површини од 188 квадратних метара. Отворене су две сонде димензија 6 x 6 m са својим проширењима. Гробље је прилагођено конфигурацији терена. Нагиб терасе условљавао је начин сахрањивања, па је некропола формирана на падини добила благо каскадну форму. Реч је о некрополи на редове са покојницима који су били оријентисани по правцу југозапад - североисток, уз мања одступања. Укупно је откривено 38 гробних целина.

Скелети су у већини случајева веома добро очувани са рукама прекрштеним преко абдомена или уз тело. Поред одраслих индивидуа мушког и женског пола, констатовано је и неколико дечјих гробова. У неколико гробова су откривени трагови гаражи, а посебно се издваја гроб 9 код кога су уочени трагови гробне конструкције сачињене од опека. Гробни прилози су скромни. Поред мање количине уломљених фрагмената рановизантијске керамике лоше фактуре, можемо издвојити налаз дискоидне фибуле германског порекла и крстасти гвоздени предмет са перфорацијом у средини.

Сагледавајући комплетан простор јужног дела терасе на локалитету Бедем можемо закључити да некропола захвата простор у дужини од преко 80 метара по правцу север – југ (од стационаже 10+718 до стационаже 10+800), те да су њени габарити далеко већи, јер се свакако шири изнад поменутог потпорног зида према утврђењу.

Ирина Кајтез, Београд
Теодора Младеновић, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

НАДГРОБНИ СПОМЕНИЦИ СА НОВОВЕКОВНЕ НЕКРОПОЛЕ МАЏАРСКО ГРОБЉЕ У ЉИГУ – СТАЊЕ ОЧУВАНОСТИ И СТЕПЕН УГРОЖЕНОСТИ

У овом раду приказано је тренутно стање очуваности и степен угрожености надгробних споменика на локалитету Маџарско гробље у засеоку Гукоши у Љигу. Ово гробље познато је у литератури по средњовековним стећцима, односно, слемењацима са постољем. Теренским обиласком евидентирани су и нововековни споменици који се, на основу натписа, махом датују у период 19. века, али је забележено присуство и старијих надгробника. Овогодишњом проспекцијом константовано је присуство око 80 споменика, а претпоставља се да је њихов број знатно већи, будући да је већи део гробља покривен вишегодишњом вегетацијом. Надгробници се могу разврстати у четири групе – усадник-стела, усадник-крст, плоча и комбинација усадник стела/крст и плоча. Споменици су најчешће декорисани, а од орнамената доминира мотив крста и стилизоване људске фигуре, док се натписи јављају спорадично. Будући да је сам локалитет угрожен ширењем савременог гробља, и да се последњих година старији споменици интензивно оштећују чиме се смањује њихов број, неопходно је документовати и заштитити преостале надгробнике.

Петар Милојевић, Археолошки институт, Београд
Весна П. Вучковић, Завичајни музеј Параћин
Војислав М. Филиповић, Археолошки институт, Београд

РЕКОГНОСЦИРАЊЕ ДЕСНЕ ОБАЛЕ ВЕЛИКЕ МОРАВЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ ПАРАЋИН

У циљу побољшања система заштите археолошке баштине на територији коју покрива Завичајни музеј Параћин, 2020. године започета су систематска рекогносцирања територије општине Параћин. У првој половини године извршена су систематска рекогносцирања западне (леве) обале Велике Мораве, док су крајем године истраживања усмерена на алувалну равницу и речне терасе са источне (десне) обале реке. Ранијим

истраживањима документовано је 18 локалитета са којих потиче обимна грађа коју је било неопходно проверити, систематизовати и ревидирати. Новим истраживањима прикупљено је 2.824 налаза са 27 локалитета, од којих је 9 новооткривених, док 539 хронолошки осетљивих предмета јасно указује да је овај простор био насељен од праисторије до краја средњег века. Прелиминарним анализама прикупљеног материјала није са сигурношћу потврђено присуство налаза из неолита, док је из енеолита евидентиран материјал на два налазишта. Бронзано доба препознато је на 6 локалитета, док су чак 13 налазишта садржала материјал из старијег и млађег гвозденог доба. Антички материјал забележен је на 11 локација, а средњевековни на 8 налазишта. Шест налазишта садржало је атипичан праисторијски материјал који није било могуће ближе одредити, док је на 8 налазишта забележена већа концентрација материјала из новог века.

Душан Каличанин, Параћин

АРХЕОЛОШКИ НАДЗОР НА МОРАВСКОМ КОРИДОРУ Е-761 (ДЕОНИЦА ПОЈАТЕ – КРУШЕВАЦ)

Изградња прве деонице аутопута Моравски коридор (Е-761), која се протеже од Појата до Крушевца, започета је октобра 2020. године, а у исто време започет је и археолошки надзор. Археолошки надзор спроведен је на стациоณาма на којима су изведени земљани радови а нарочита пажња посвећена је простору у непосредној близини раније познатих археолошких локалитета. Такав случај је на стационажи 1+000 где је велика њива западно од предвиђене трасе аутопута заправо вишеслојни археолошки локалитет Селиште код Појата. Срећна околност је та што траса аутопута засеца тек један мањи, југоисточни део њиве, док је концентрација археолошког материјала најгушћа у северозападном делу а на делу који засеца траса аутопута археолошки материјал се потпуно губи. Археолошки материјал чине бројни фрагменти керамике (праисторија, средњи век), кремен, леп и две велике камене плоче у северозападном делу њиве на којима се виде трагови малтера.

На стационажи 2+500, у башти и малој њиви која припада окућници у непосредној близини трасе пута, и која је смештена западно од трасе, откривена је такође извесна количина археолошког материјала који чине фрагменти керамике (праисторија, антика, средњи век), кремен, леп и згура. Потенцијални локалитет није до сада убележен и очекује се да се

боље истражи током рекогносцирања које би требало бити спроведено новембра 2021. године.

Током археолошког надзора потпорног зида на траси коридора Поја-те – Прељина (Е-761), на простору локалитета Бедем (општина Варварин) откривена је некропола из рановизантијског периода. Истраживани део у дужини око 20 метара по правцу север – југ налазио се у непосредној близини јужног бедема познатог утврђења. Заштитни археолошки радови спроведени су током августа месеца текуће године на укупној површини од 188 квадратних метара. Реч је о некрополи на редове са покојницима који су били оријентисани по правцу југозапад - северо-исток, уз мања одступања. Укупно је откривено 38 гробних целина. Гробни прилози су скромни. Поред мање количине уломљених фрагментата рановизантијске керамике лоше фактуре, можемо издвојити налаз дискоидне фибуле германског порекла и крстасти гвоздени предмет са перфорацијом у средини.

СЕСИЈА: ПРЕВЕНТИВНА АРХЕОЛОГИЈА И ЗАШТИТА
АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА
(сесија, А. Алексић)

Eitan Klein, Amir Ganor and Ilan Hadad, Israel Antiquities Authority,
The Unit for the Prevention of Antiquities Looting

**ISRAEL'S ACTIVE METHODS FOR THE PROTECTION
OF CULTURAL PROPERTY: THE CASE STUDY OF THE
JUDEAN DESERT CAVES**

Most of the Judean Desert Caves are located on high vertical cliffs on the banks of deep and narrow valleys. The access to those caves is very difficult and usually requires the use of ropes. During the past 70 years, important findings from various periods were found in the caves, including the famous Judean Desert Scrolls. The finds, preserved in an excellent state due to the consistently dry conditions prevailing in the Judean Desert, indicate human activity inside the caves primarily for refuge starting from the Neolithic Period but mainly during the Chalcolithic, Bronze age, Iron age, Roman and Byzantine Periods.

Because of their remote location and the high probability of uncovering

precious archaeological finds, the Judean Desert Caves have been a preferred target for groups of looters since 1947, from the Judean Desert Scrolls discovery, until today. During the last decade several papyri fragments emerged in the Israeli antiquities market. Assumingly they have been looted from caves in the Judean Desert and eventually were seized by the Antiquities Theft Prevention Unit (ATPU) of the Israel Antiquities Authority as part of an intelligence and field operation.

Due to the intensive looting activities and the damage caused to wide archaeological assemblages, the IAA initiated a national multi-year survey and excavations rescue project (2017-2021) in the Judean Desert caves. The project is part of an operational modification as part of a concept that calls for going from defense to offense in the battle against the antiquities looting. Instead of waiting for the looters to act we are trying to be one step ahead and scientifically excavate the caves before they will be harmed by the looters. During the field project numerous valuable archaeological finds were revealed including new fragments of biblical scrolls from the time of the Bar-Kokhba revolt, for the first time in 60 years.

The archaeological project, led by the ATPU, emphasizes the need to take a more active approach for the protection of cultural and archaeological properties and illustrate the importance of building a national unit for the fight against cultural properties crimes, which includes law enforcement squads, in house field and academia experts and an effective legal department.

Jos Bazelmans, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
(Cultural Heritage Agency of the Netherlands), Amersfoort

THIRTY YEARS AFTER MALTA: EVALUATING DUTCH ARCHAEOLOGICAL HERITAGE MANAGEMENT

As early as the 1990s, the Netherlands acted in the spirit of the Valletta Convention (1992). “Malta” was implemented into legislation in 2007. Since then, Dutch archeology has been based on a combination of (a) integrating archaeological heritage into spatial planning, (b) applying the polluter pays principle, (c) issuing certificates to commercial companies for carrying out archaeological research (and the mandatory application of a common system of quality assurance), (d) the design of research on the basis of research agendas and (e) the investment of public resources in synthesizing research. Excavating parties in the Netherlands are obliged to deposit the finds and documentation after two years and to publish a scientific report publicly.

Academic archaeological research is only a modest part of the archaeological system. More than twenty years of research based on the principles of Malta has yielded an enormous amount of data and information about a large number of sites in the Netherlands. There is a substantial gain in knowledge for some parts of the country and certain periods of the past. However, there are also critical comments to be made. The question is whether substantial amounts of sites are preserved *in situ* under high spatial pressure. At the same time, there is strong competition between archaeological companies, which puts great pressure on the quality of archaeological fieldwork.

Tonko Rajkovača, Univerzitet u Kembridžu, Odeljenje za arheologiju
Aleksandar Aleksić, Zavod za zaštitu spomenika kulture Niš

ARHEOLOGIJA VOĐENA RAZVOJEM

Koncept preventivne arheologije, kako je definiran Konvencijom iz La Vallette 1992. godine, arheologiju je čvrsto stavio u sferu prostornog planiranja, ugovaranja i javnog odlučivanja. U visoko komercijaliziranim sistemima (npr. Velika Britanija, SAD) označen je kao „industrija“, dok se drugdje još uvijek smatra „javnom službom“ ili „uslugom za javnost“. S obzirom na to da se savremena arheologija ne razvija na jednoj osi, već uključuje elemente iz različitih istraživačkih strategija, škola, praksi i paradigmi, važno je napomenuti da arheologija vođena samo razvojem ne ispunjava uslove zakona o planiranju kao da joj je samo to cilj.

Jedan od velikih izazova je kontrola kvaliteta. Iako je uvođenje tržišta arheoloških usluga značilo da je arheologija sada usluga, to je takođe istraživanje od vitalnog značaja za razumijevanje i vrednovanje nacionalne arheološke baštine. Zato je izuzetno važno naglasiti da tržišnim principima treba dopustiti da djeluju samo kada se utvrdi kvalitet potrebnog rada. Inače je rizik prevelik da će prevladati komercijalni i finansijski. Dodatna podjela odnosi se na desetljećima prepoznatljive dvije različite tradicije u arheologiji: jedna posvećena akademskim istraživanjima, a druga dokumentaciji starina kojima prijeti uništenje. Svaka, preuzeta od različitih agenata, finansira se iz različitih izvora, a rezultati se šire na različite načine. Rast arheologije vođene razvojem stvorio je nepoželjne podjele u disciplini: terenski timovi možda više neće znati gdje se obratiti za savjet i informacije; dok se univerzitetska istraživanja često dešavaju u paralelnom svemiru i njihovi se rezultati šire na sastancima kojima prisustvuju malobrojni zainteresovani.

António Batarda Fernandes, Direção-Geral do Património Cultural,
Palácio Nacional da Ajuda

**PREVENTIVE ARCHAEOLOGY IN PORTUGAL:
REGULATIONS, PRACTICES, HERITAGE USES/REUSES,
AND COMMUNITY ENGAGEMENT**

As a result of the necessary adaptation to EU regulations, the legal framework for preventive archaeology in Portugal has been in place for over three decades. From the initial stages when just major public projects followed the established rules to the present moment when virtually all interventions that are legally bound to do so implement heritage safeguarding measures, archaeology has come a long way in Portugal. In fact, interventions such as hotels in Lisbon, marinas in the Algarve, rebuilding of XIX houses in Porto, conservation of Roman ruins in Conimbriga, plantation of olive groves in the Alentejo, etc. are all under the scope of preventive archaeology. This presentation will essay to present the insights managing this activity can deliver on practice, heritage uses/reuses, and community engagement.

David Barreiro, Institute of Heritage Sciences (INCIPIT),
Spanish National Research Council (CSIC)

PREVENTIVE ARCHAEOLOGY IN SPAIN

In this presentation, we shall briefly describe the Spanish experience in relation to preventive archaeology. We shall begin by referring to the adoption and implementation of the founding document, the Valletta Convention (1992), and to the State and regional legislation in Spain, bearing in mind that each region has its own regulatory system on this issue.

We shall examine the institutional framework of the management of archaeological heritage, as well as the context of the development of preventive archaeology. Furthermore, we shall explore the socio-economic structure of preventive archaeology in the professional sectors which have shaped it and carried it out over the past thirty years.

We shall also outline how preventive archaeology is organised in Spain, in spite of its regional differences, and how the assessment and monitoring of the impacts caused by projects, plans and programmes which modify the territory are managed. We shall end with a critical analysis of the application of preventive archaeology. We shall focus on its benefits and advantages with

regard to the previously-existing model and stress its problems and insufficiencies, as well as suggest possible ways of making progress in this form of archaeology.

Michał Pawleta, Faculty of Archaeology, Adam Mickiewicz
University in Poznań, Poland

PREVENTIVE ARCHAEOLOGY IN POLAND: LEGAL FRAMEWORKS AND ORGANISATIONAL ASPECTS

The upsurge in spatial development and urbanization across Europe over the past decades, in particular huge infrastructure projects such as pipelines from Russia to western Europe and the network of highways and expressways have contributed to the destruction of numerous archaeological sites and cultural landscapes. In fact, archaeological fieldwork in present-day Poland is almost exclusively carried out within the framework of preventive archaeology, including surveys, evaluations, recording, and excavations before the planned infrastructural projects. The paper discusses the legal and organisational aspects of rescue excavations carried out in advance of large infrastructural constructions in Poland during the last 20 years. It tries to analyse main successes, challenges and pitfalls of this programme. Also, it aims to answer why, despite the existence of an appropriate legal framework and the supervision, in many instances rescue excavations have lost its main principle of scientific research.

David Novák, Institute of Archaeology of the Czech
Academy of Science, Prague

ORGANISING ARCHAEOLOGY IN THE CZECH REPUBLIC: DISPERSED FRAMEWORK OF LEGALISATION, INSTITUTIONS, TOOLS AND PRACTICE

Although archaeology in the Czech Republic has gone through several phases of development, its basic framework is still defined by the pre-revolutionary law of 1987, well before the creation and ratification of the Valletta Convention. Czech archaeology thus works in a legal environment that is not fully compatible with the current needs and practice of archaeology. There are more than 100 organisations of various types authorised to carry

out archaeological excavations in the country. The organisational framework for research is managed on an informal basis, mainly through Regional Archaeological Commissions, usually established by the National Heritage Institute or the Archaeological Institutes of the CAS. As a counterbalance to the vaguely defined rules, a set of tools centralised under the digital research infrastructure, the Archaeological Information System of the Czech Republic, was gradually created. Its main component - the Archaeological Map of the Czech Republic - now forms the backbone of the flow of disciplinary information. Despite the obvious shortcomings, it has gradually been possible to overcome the major weaknesses of the current law, to ensure the modernisation of access to archaeological heritage and to properly connect the professional and non-archaeological public. The paper will present the situation in the Czech Republic, outline approaches to solving the problem of the organization of research and its recording (including outputs) and present lessons learned for the future.

Michal Bureš, Archeo Pro o.p.s. Praha

FROM RESCUE EXCAVATION TO PRESERVATION IN-SITU. DEVELOPMENT OF FIELD WORK PRIORITIES IN CZECH AR- CHAEOLOGY

The first rescue excavations were realised at the beginning of 19th century mainly in brickyards and sand pits, but protection of archaeological finds was incorporated into the legal system for the first time much later, in 1941 by government statute no. 274. In the period 1950–1989 Czech archaeology was represented mainly by long term research excavations. However the law to protect archaeological monuments by excavations was issued in 1958 as Act. No. 22/1958 Coll, rescue excavations were carried out systematically only on brown coal mine areas in NW Bohemia, on big investments under direct governmental control and in Prague, where the situation at the end of sixties and beginning of seventies was quite special. According to this law, a system of protected cultural monuments was also introduced, including archaeological sites. The “polluter pays” principal formed in the second half of the sixties and the first half of the seventies, often used on big investments and in the capitol city, found its formal expression in Act No. 20/1987 Coll. on State Care of Monuments. Long term planned excavations on sites that were not under the threat stopped in 1991, with the aim of working on theoretical tasks exclusively by means of field surveys of threatened sites. In Prague, the proj-

ect of selecting of untouchable protected archaeological zones was realised in the second half of the 90's. Zones, in which no new development requiring excavations, should be allowed, have been adopted in to the official spatial planning documentation.

The Malta Convention is simply a vessel which national governments fill according to their options, needs and, primarily, their own notions. The method and degree of upholding national norms for the preservation of archaeological heritage reflects the economic and political situation of the country; however, the same economic reasons do not necessarily bring about the same consequences in the archaeological heritage management, as these reasons are formed politically. Some countries already fulfilled the conditions of the Malta Convention even before it was adopted, while others accepted fundamental changes in their legal frameworks and their organization of archaeological work in order to comply with their obligations under this international convention. Other countries adopted the treaty and declared that their own legal system was in accord with the terms of the convention although this in practice was not true, which is the case of the Czech Republic. Prevention in terms of archaeological management represents a unique problem and is accented in the Malta Convention. Enforcing preventive measures is even more challenging than implementing high-quality rescue research. The widely accepted principle of "who destroys pays" more or less provides for a sufficient amount of resources for rescue research, while preventive measures are lacking developer funds and are more difficult in terms of finding political support which would help to secure these measures financially.

Andreas Mäder, Stadt Zürich Amt für Städtebau Unterwasserarchäologie/
Dendroarchäologie (City of Zurich Office for Urban Development
Underwater Archeology / Dendroarchaeology)

SITE MANAGEMENT IN THE LAKE OF ZURICH, SWITZERLAND

In the lakes of northeastern Switzerland exist around 90 prehistoric pile dwellings dating from 4300 to 800 BC. The pile dwellings have been declared Unesco world heritage sites in 2011. The sites are mainly situated in the shallow waters close to the shores; manifold man made impacts like ship waves, anchoring boats, buoy chains, linings of the shores, excavation of the lake sediments in connection with the construction of harbour facilities and swimming pools, navigation channels, gravel extraction and pipelines keep

on destroying the sites as well as natural phenomenon.

Against this background and considering the fact that the resources of the archaeological services are limited there is the need to focus on the most endangered sites and areas.

Some of the sites cover quite large areas stretching over several hundred meters; they usually comprise several organic layers. Some of these are well protected with covering sediments, others are exposed at the lake bottom. The dynamic of wind and waves in combination with the topographical situation and the morphology of the shore lines lead to specific erosion phenomenon. In order to quantify and qualify these phenomenon and develop some kind of a predictive modelling we need a holistic site management approach: a 3D-model of the stratigraphical situation can be generated by drillings. Hydrodynamic measurements lead to erosion models and forecasts in order to name endangered areas within a site that will emerge in the future. Recently a wind induced wave modelling of the Lake of Zurich lead to a specific exposition map of the shores, allowing to prioritize the endangered archaeological sites. The overall objective was to investigate the site's vulnerability in detail and to develop an "erosion model" in order to identify endangered areas at an early stage and to be able to implement effective protective measures in a focused and cost-optimised manner.

Fanis Mavridis, Ephoreia of Palaeoanthropology and Speleology,
Ministry of Culture and Sports
Žarko Tankosić, University of Bergen/Norwegian Institute at Athens

THE PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE IN GREECE (LAW No. 3028/2002)

In this paper we present the current practices of heritage (principally archaeological) protection in Greece, especially within the framework of the main Greek law protecting cultural Heritage (Law No. 3028/2002). The law regulates all aspects related to the protection of monuments (movable, immovable), archaeological sites, excavations, museum operation, etc. We also discuss the institutional framework in place to enforce the law (through the Hellenic Ministry of Culture and its specialized and regional offices and directorates) and ensure its proper implementation, as well as the advantages and shortcomings thereof. Recent examples related to the protection and presentation to the public of exemplary monuments that made headlines internationally as well as case studies from our own personal practice will be used as a basis for further discussion.

Dejan Gazivoda, JU Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore

ZASTITA ARHEOLOŠKIH LOKALITETA U CRNOJ GORI – LEGISLATIVA I PRAKSA

U ovom radu biće prikazani mehanizmi zaštite arheoloških lokaliteta i kulturnih dobara u Crnoj Gori od formiranja službe zaštite do aktuelnog sistema njihovog čuvanja. Prva arheološka istraživanja započeta su krajem XIX vijeka, kao i donošenje zakonskog okvira i osnivanje institucija kulture. Nakon Drugog svjetskog rata, odnosno, 1948. godine osniva se Zavod za zaštitu i naučno proučavanje spomenika kulture i prirodnih rijetkosti iz kojeg je 1962. godine nastao Zavod za zaštitu spomenika kulture Crne Gore. Tokom posljednjih šezdeset godina dolazi do donošenja savremenijih zakonskih okvira i usvajanja međunarodnih konvencija, kao i osnivanja Arheološke zbirke, odnosno, Centra za arheologiju Crne Gore i Opštinskog (Regionalnog) zavoda za zaštitu spomenika kulture u Kotoru. Usvajanjem aktuelnog Zakona o zaštiti kulturnih dobara 2010. godine, njegovim dopunama i izmjenama u narednim godinama, kao i transformacijom vodećih ustanova kulture 2011. godine, dolazi do centralizacije službe zaštite, sve u cilju modernizacije, kako pravnih akata, tako i sistema koji se brine o kulturnoj baštini. Zahvaljući tome, dolazi do usvajanja određenog broja menadžment planova, studija zaštite, kao i aktiviranja većeg broja arheoloških i konzervatorskih projekata kroz *Program zaštite i očuvanja kulturnih dobara* u cilju njihovog istraživanja i valorizacije. Ističe se rekognosciranje teritorije Crne Gore u periodu od 2006-2015. godine u cilju izrade Arheološke karte, koje je sprovedeno relativno uspješno i na osnovu koga se može sačiniti presjek stanja crnogorskih lokaliteta.

Milena Kamenova, National Institute for Immovable
Cultural Heritage, Bulgaria

PREVENTIVE ARCHAEOLOGY AND THE PROTECTION OF AR- CHAEOLOGICAL HERITAGE IN BULGARIA

This article focuses on the development of the preventive archaeology in Bulgaria over the past 15 years, according to changes in legislation and regulations. Major infrastructure projects and urban planning at the national level (General Development Plans) have provided large-scale archaeological surveys in the construction and investment areas. This has marked benefits

for archaeological database, local communities and society's attitude towards this science, thanks to the wide media coverage.

The article discusses the European convention on the protection of the archaeological heritage and the Bulgarian reality – the positive and negative examples. The development and the current stage of archaeological heritage conservation system in Bulgaria will be reviewed, the actors in the process and the interactions between them.

Ивана Панцић, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци,
ЈУ Музеј Републике Српске

СИСТЕМ ЗАШТИТЕ АРХЕОЛОШКОГ НАСЉЕЂА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Иако је још 1874. године објавен први закон заштити културне баштине, Босна и Херцеговина потписала је Конвенцију о Валети 2008. године, ратификовала је 2010., док је тек 2011. почела са њеном примјеном. Од 1995. године (потписивања Дејтонског мировног споразума), Босна и Херцеговина подијељена је на два ентитета (Републику Српску и Федерацију БиХ) и Брчко дистрикт, при чему сваки ентитет и дистрикт имају свој законодавни систем. Закони о заштити културног наслеђа базирани су углавном на закону из 1985. године, док је тренутно на снази десет регулаторних докумената. Заједничко је то да према Анексу 8 горе наведеног Дејтонског споразума, на највишем нивоу налази Комисија за очување националних споменика БиХ (формирана 2001. године), док одговорност за заштиту баштине имају ентитетске владе и министарства планирања, што се у пракси више сматра препоруком него законом.

Адам Н. Црнобрња, Народни музеј у Београду

ИНФРАСТРУКТУРНИ ПРОЈЕКТИ, ПРЕВЕНТИВНА АРХЕОЛОГИЈА У СРБИЈИ И IFC PS 8 ЗАХТЕВИ

Последњих година у Србији је реализовано или започето више великих инфраструктурних пројеката (градње аутопутева и гасовода), а готово исти број нових се управо најављује. Такви пројекти захтевају правовремен и свеобухватан приступ у погледу заштите културног, а пре свега археолошког наслеђа. Годинама уназад сведоци смо да благовре-

мени опсежни претходни радови, гледе заштите археолошког наслеђа, углавном изостају. Они би требали да обухвате неколико фаза: канцеларијско истраживање, детаљно рекогносцирање, претходна (превентивна) археолошка истраживања, валоризацију наслеђа на траси инфраструктурног пројекта, усаглашавање става струке по питању заштите и будућег коришћења археолошког (и осталог културног) наслеђа. Тек иза тога би требало да уследи финално пројектовање планираних инфраструктурних траса.

Кад год се покрене питање спровођења горе наведеног процеса, најчешћи одговор не само људи из света грађевине, већ и не малог броја археолога јесте „то је код нас неизводљиво“. Међутим, да ли одлуке о обиму превентивне археологије у Србији могу да доносе само домаће институције? Повлачење кредита из банака из групе око Светске банке, Европске банке за развој и обнову, подразумевају и поштовање одређених правила, односно обавезе према зајмодавцу, између осталог и по питању културног наслеђа. У овоме излагању биће разматрани IFC PS 8 захтеви (International Finance Corporation Performance Standard 8), који се односе на културно наслеђе. Важно је напоменути да IFC PS 8 захтеви предвиђају спровођење међународно признате добре праксе, као и усвајање одређених процедура, и често су ригорознији но законодавства земаља у којима се кредити реализују. Због тога ће у излагању бити указано на недостатке у законодавству Републике Србије и пракси која се код нас спроводи, а који резултују непотпуном компатибилношћу са IFC PS 8 захтевима, као и на начине како се ти недостаци могу превазићи. Будући да се у Србији, приликом реализовања инфраструктурних пројеката, археолошко наслеђе често неадекватно третира пре свега због тога што инвеститор читав тај процес сматра наметнутим утрошком времена и новца, то ће бити указано и на директне финансијске губитке до којих може довести игнорисање и непоштовање IFC PS 8 захтева.

Александар Алексић, Завод за заштиту споменика културе Ниш

ЗАШТИТА АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА И ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ

У раду ће бити представљен проблем заштите археолошког наслеђа кроз поступак просторног планирања и покушаће пружити одговор на питање зашто археологија у Србији остаје на нивоу спасилачке археологије и не може се развити у правцу принципа превентивне археологије.

Археологија уопште и заштита археолошког наслеђа у Србији своди се на два института: “инцидент” и издавање одобрења за археолошка истраживања. Српска археолошка пракса заснива се на бављењу последицама “инцидента”, а не предузимању активности у правцу превентивног деловања ка умањењу могућности да до инцидента уопште и дође.

У том смислу, заштита археолошког наслеђа у поступку израде и усвајања планске документације суштински се заобилази. Све чешће се непостојање података о археолошком наслеђу на одређеном простору, приликом израде планске документације тумачи као непостојање археолошког наслеђа. Археолози у надлежним заводима довијају се на различите начине приликом прописивања услова за планску документацију како би надоместили овај огроман недостатак.

Услед чињенице да се археологија у Србији не развија у правцу превентивне археологије, а притиснута интензивном изградњом, у нашој археолошкој пракси појавила се специфична мера, која је погрешно названа археолошки надзор, а заправо се ради о археолошком праћењу извођења грађевинских радова. При том, ова мера није ни на који начин дефинисана и није до краја познат њен утицај на археолошког наслеђе. Све јачи притисак интензивираних изградње и све чешћа примена наведене мере чак и на заштићеним археолошким налазиштима, прети да обесмисли заштиту археолошког наслеђа и да у појединим случајевима постане замена за археолошка истраживања.

Рад ће се бавити и питањем принципа “загађивач плаћа” (polluter pays), односно компарацијом овог принципа у смислу Европске конвенције о заштити археолошког наслеђа и његове примене у смислу Закона о културним добрима. Може се приметити одређено суштинско неслагање између начина на који је овај принцип наведен у Европској конвенцији и начина на који се овај принцип прихвата и примењује у Србији.

**СЕСИЈА: ИНТЕРПРЕТАЦИЈА АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА:
ПРАКСЕ, КОНЦЕПТИ И ПЕРСПЕКТИВЕ**
(сесија, Б. Племић и Ј. Анђелковић Грашар)

Милица Тапавички-Илић, Археолошки институт, Београд

**ИНТЕРПРЕТАЦИЈА КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА –
– ЖЕЉЕ И МОГУЋНОСТИ**

Интерпретација културног наслеђа је већ неколико деценија врло актуелна тема. Развојем нових технологија, који је у протеклом периоду био вртоглав, отворио се читав низ различитих могућности за интерпретацију, како визуелну, тако и наративну.

Посебно место у интерпретацији културног наслеђа имају археолошки музеји на отвореном и археолошки паркови. Управо током последњих неколико деценија, широм Европе никло је и даље ниче на десетине њих. У њима се одвија специфичан вид интерпретације и/или презентације културног наслеђа, намењен како широкој публици, тако и оној специфичној, уско-стручној. Он је истовремено визуелан и наративан. У оваквим музејима и парковима се, наиме, интензивно развија управо тај, специфичан начин преношења знања о културној баштини, који се заснива на личном учешћу и искуству (енг. hands-on). Иако је овакав вид интерпретацији најзанимљивији младој популацији, он је од огромног значаја управо за стручњаке, археологе и студенте археологије. На овај начин, они лакше и целисходије могу да схвате човека у прошлости и његов однос према свом окружењу, материјал који је користио, алгоритме којима се служио итд.

Археолошки музеји на отвореном и археолошки паркови су неретко направљени тако да се уклопе у посебно дизајнирани или већ постојећи пејзаж. У исто време, они пружају идеално окружење за напред споменуте активности.

У овом тексту ће бити описано неколико археолошких паркова и музеја на отвореном, са посебним освртом на то какве интерпретације они нуде и коме су намењене.

Slaviša Perić, Arheološki institut, Beograd
Ivana Dimitirijević, Arheološki institut, Beograd
Đurđa Obradović, Arheološki institut, Beograd
Olga Bajčev, Arheološki institut, Beograd
Ružica Savić, Arheološki institut, Beograd

ŽIVOT U NEOLITSKOM NASELJU: ISTRAŽIVANJE I PREZENTACIJA ARHEOLOŠKOG NASLEĐA NA PRIMERU NEOLITSKOG LOKALITETA U DRENOVCU

Lokalitet Slatina-Turska česma u Drenovcu je registrovan šezdesetih godina XX veka. Prva obimnija istraživanja realizovana su u periodu 1968 – 1973. godine, a reviziona istraživanja u sklopu projekta Stalna arheološka radionica – srednje Podunavlje u neolitizaciji jugoistočne Evrope su započeta 2004. godine. Projekat karakteriše multidisciplinarnost – uključeni su specijalisti iz različitih oblasti (geofizike, geoarheologije, arheobotanike, arheozoologije, konzervacije, i dr.) kako bi se definisale različite sfere života stanovnika neolitskog naselja. Važan aspekt projekta je i edukacija učesnika – studenata iz Srbije i inostranstva, o metodologiji arheoloških iskopavanja i dokumentaciji, odlikama neolitske materijalne kulture i interpretaciji rezultata istraživanja. Tokom trajanja radionice pravljene su mini izložbe namenjene edukaciji lokalnog stanovništva o neolitskom Drenovcu. Nakon gotovo 10 godina kontinuiranog istraživanja, započet je veliki i dugogodišnji projekat – konzervacija i prezentacija ostataka neolitske arhitekture. Iznad dobro očuvanih ostataka četiri neolitske kuće je podignuta zaštitna konstrukcija – Balon 1; kuće se konzervirane i ispitan je uticaj uslova pod balonom (godišnje promene u vlažnosti i temperaturi) na njihovo očuvanje. Opremanje i formiranje izložbenog prostora oko neolitskih kuća je još u toku, ali je osmišljen kao deo koji bi posetiocima ispričao priču o istoriji jednog neolitskog naselja, aktivnostima u naselju (npr. šta su jeli i kako su pripremali hranu), kao i priču o uticaju čoveka na prirodnu okolinu - koliko se pejzaž izmenio od vremena neolita do danas i koliko je viševekovno naseljavanje neolicišana igralo ulogu u tome. Osim prezentacije života u neolitskom naselju, cilj je i da se prikaže rad arheologa na otkrivanju prošlosti – od iskopavanja do interpretacije.

Драган Радовић, Музеји и галерије Подгорице

АРХЕОЛОШКИ ЛОКАЛИТЕТИ У ЦРНОЈ ГОРИ – ИСКУСТВА И ПЕРСПЕКТИВЕ ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ И ИНТЕРПРЕТАЦИЈЕ

Примјена нових технологија, метода и дигиталних алата у заштити, промоцији и презентацији непокретне и покретне културне баштине у Црној Гори, један је од, тренутно, највећих проблема, односно један од приоритета будуће имплементације културних политика. Бројни археолошки локалитети који представљају богаство културне баштине у Црној Гори нису адекватно валоризовани кроз научну презентацију, туристичку промоцију и дигиталну презентацију. Намеће се потреба за усклађивањем културних политика са стратегијама развоја културе и имплементација нових метода интерпретације културне баштине као и усклађивање истих са институционалним програмима и краткорочним и дугорочним плановима истраживања и уређења, презентације археолошких локалитета.

Nemanja Mrđić, Arheološki institut, Beograd
Milica Marjanović, Arheološki institut, Beograd

RIMSKA LEDERATA I NJENA PROMOCIJA U OKVIRU MEĐUNARODNOG PROJEKTA *LIVING DANUBE LIMES*

Rimsko utvrđenje pomoćnih jedinica Lederata bilo je jedno od značajnijih na gornjomezijskom limesu. Lederata je imala posebno važnu ulogu tokom Trajanovih ratova sa Dačanima, kada je služila kao vojna baza, a verovatno i mesto na kome je Trajanova vojska prešla Dunav preko pontonskog mosta. Iako je ovaj istorijski važan lokalitet istraživan u više navrata, zaštićen zakonom i proglašen za kulturno dobro od izuzetnog značaja, danas deli sudbinu većine lokaliteta u Srbiji. Za sada nije primenjen ni jedan vid prezentacije ovog spomenika kulture, niti je on adekvatno fizički zaštićen. Zbog toga je godinama na meti pljačkaša, a takozvane divlje sonde koje su vidljive i na satelitskim snimcima su skoro u potpunosti prekrile južnu polovinu utvrđenja.

Lederata je od 2015. godine na preliminarnoj Uneskovoj Listi kulturne baštine, kao deo transnacionalne nominacije „*Granice Rimskog carstva – Dunavski limes u Srbiji*“. Od tog trenutka se postepeno povećava interesovanje za ovu lokaciju, pa značaj i prednosti Lederate pored stručne javnosti počinju da uviđaju i predstavnici lokalne zajednice. U leto 2020. godine je

započet međunarodni projekat „*Living Danube Limes*“, čiji je glavni cilj promocija zajedničkog rimskog nasleđa u Podunavlju i povezivanje lokaliteta na dunavskom limesu u jedinstvenu turističku celinu. Jedan od ciljeva ovog projekta bio je i odabir nacionalnih pilot lokacija koje će se dalje unapređivati i koje će biti povezane zajedničkom rečnom rutom. Za pilot lokaciju na srpskom segmentu limesa je izabran upravo lokalitet Lederata, a partneri na ovom projektu su pored ostalih Arheološki institut Beograd i Opština Veliko Gradište. Ovaj projekat koji podstiče interpretaciju kulturnog nasleđa kroz elemente storytelling-a i oživljavanja istorije može biti prekretnica u saradnji naučnih institucija i lokalnih uprava i primer dobre prakse koji će rezultirati adekvatnom zaštitom i prezentacijom ovog lokaliteta čiji izuzetan turistički potencijal tek počinje da se koristi.

Јасмина Давидовић, Музеј Срема, Сремска Митровица

ЕВРОПСКИ ПРОЈЕКАТ АРХЕОЛОШКИ ПАРКОВИ У УРБАНИМ СРЕДИНАМА КАО СРЕДСТВА ЛОКАЛНОЈ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА - ArcheoDanube

Музеј Срема, Сремска Митровица, је институција која учествује у једном изузетно занимљивом пројекту у оквиру Дунавског транснационалног програма као пилот партнер. Пројекат је у целости посвећен креирању акционих планова и стратегија за спровођење археотуризма уз помоћ разних алатки (средстава) који доводе до побољшања и интензивније сарадње интердисциплинарних заинтересованих страна у оквиру локала, као и Дунавске регије. У пројекту учествује 11 земаља са 22 партнера. Главни партнер је општина Птуј.

Улога Музеја Срема и његовог пројектног тима је вишеструка у овом пројекту. Наш тим ће бити укључен у већину активности а као носилац и давалац знања јавља се на најзначајнијем производу овог пројекта - електронском Водичу за локални археолошки план. Такође су чланови нашег тима учествовали као предавачи на дводневном тренингу, а представници Републике Србије били излагачи, по предлогу Музеја Срема, на првој кик-оф конференцији пројекта (Тамара Огњевић са увек изузетном темом туризма и хране).

Тренутно смо у трећем периоду пројекта који траје до краја ове године и након тога имамо још два шестомесечна периода до завршетка пројекта. Иза нас је обиман посао на прикупљању података и припреми за следећу активност а то је реализовање пилот активности која ће бити

формирана на основу Водича за локални археолошки план (акциони план) који укључује поред заштите и конзервације археолошких локалитета стварање идеје о будућем археолошком парку кроз дизајнирање, тестирање и промоцију нових алатки и смерница да би се омогућило повећање туристичке атрактивности.

Василка Димитровска, ХАЕМУС – Центар за научна истраживања и промоције културе

ЗАШТО СУ ИНТЕРПРЕТАЦИЈСКЕ АЛАТКЕ ПОТРЕБНЕ И КАКО ИХ ВИЗУЕЛИЗИРАТИ

Јесте ли се икада запитали зашто нека сећања, попут стајања на ивици литице на ветру, производње локалних заната или шетње по старом граду препуном мириса и звукова, остају са нама тако дуго? Можете ли се још сетити укус бакине торте? Или се лако можете сетити смисленог разговора који сте некад водили са потпуним странцем? Таква искуства су јака јер смо били у директном контакту са местима и људима, стекли смо искуство из прве руке, имајући у себи сва своја телесна чула. Та искуства су хранила наш ум, наше срце и наш дух и све су то елементи добре интерпретације наслеђа.

Тумачење наслеђа моћно је средство које може додати дубље искуство и смисао свему што професионалци раде, говоре или стварају о оквиру едукације и промоције баштине. У ствари, тумачење се односи на комуникацију, искуства и лична осећања, начин на који људи памте ствари. Уз интерпретације као вјерног пријатеља и партнера, професионалци могу учинити своје наслијеђе значајнијим, а људи свјеснији наших заједничких вриједности. Учинивши наслеђе значајнијим за људе који више воде рачуна о нашој заједничкој будућности, можемо значајно побољшати искуства посетилаца и ово је највећи допринос ако неко жели да његово место постане незаборавно, локална заједница повезанија, а посетиоци додатно обогаћени дубоким искуствима. Интерпретациске алатке су ту да омогуће свима искуство које ће посетиоци памтити доживотно.

Да би укључили примере из интерпретације баштине које подстичу избор ка препознавању дубљег смисла неког наслеђа, трансформација феномена. тј објеката представљен кроз искуство, да изазову резонанцу која ће трајати дуго и све то повезати са универзалним вредностима живота, у оквиру ове презентације осврнућемо се и на документарни филм

„Медена земља“ који је добио две номинације за Оскара након што је освојио прве награде на бројним фестивалима широм света и који је у управо у своју визуелизацију уградио велики број интерпретацијских алатки.

Јелена Анђелковић-Грашар, Археолошки институт, Београд

ИНТЕРПРЕТАЦИЈА КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА И ФОРМАЛНО ОБРАЗОВАЊЕ: “TRAME” ЕРАЗМУС+ ПРОЈЕКАТ КАО ПРИМЕР ДОБРЕ ПРАКСЕ

Данас се валоризација културног наслеђа све више посматра као комплексан процес, који се преваходно базира на интердисциплинарном приступу, увелико превазилазећи познате концепте заштите, презентације или интерпретације. Свакако да се темељи адекватне валоризације културне баштине првенствено морају обликовати спознајом истог, те се формално образовање нужно мора посматрати као један од основних носилаца информација и почетна фаза континуираног рада на развоју свести о значају наслеђа. Стога су прва вредновања баштине неодвојиво везана за сазнања добијена у оквиру наставе у школама, најпре основним, а још важније у средњим.

Из свега наведеног произилази да је неопходно учинити културно, а нарочито археолошко наслеђе, што доступнијим образовном систему и то кроз одговарајући методолошки приступ и модерне алате, као и примере остварених добрих пракси, било домаћих или међународних. Са друге стране, како би се остварила оваква врста синергије, интерпретација културног наслеђа у сва три наведена сегмента игра веома значајну улогу. Она омогућава развијање наставних методологија кроз неформално учење и стицање практичног знања формираног на употреби различитих едукативних алата, док кроз примере добрих пракси развија осећај прихватања (усвајања) и вредновања баштине у локалним срединама. Управо је оваква врста дијалога између формалног образовања и интерпретације културне баштине једна од тема које обрађује пројекат TRAME – *Tracce di memoria* из Еразмус + програма, те ће овом приликом бити приказани досадашњи резултати пројекта и његове добре праксе.

Бојана Племић, Академија струковних студија Београд

ВИРТУЕЛНА АРХЕОЛОГИЈА КАО СРЕДСТВО ПРИСТУПАЧНЕ ИНТЕРПРЕТАЦИЈЕ НАСЛЕЂА (ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА)

Уз инклузију као један од императива модерног друштва, обезбеђивање приступачности археолошког наслеђа за особе са инвалидитетом неопходно је посматрати као потенцијал за њихово активније укључивање у културне токове, не само на локалном, већ и глобалном нивоу. Нужно је истаћи и да се приступачност у новијој литератури све више прихвата као интегрални део конзервације наслеђа, подједнако наглашавајући важност физичке и комуникативне (когнитивне) приступачности која се остварује кроз презентацију и интерпретативне програме на локалитетима. Имајући у виду да је данас употреба нових технологија заступљена у готово свим сегментима живота, на проблемима комуникативне приступачности може се радити и кроз прилагођавање дигиталних садржаја, посебно што то понекад захтева мање напора од превазилажења физичких баријера.

Међутим, иако се аудио-визуелна средства генерално сматрају корисним када је реч о удаљеним локалитетима или онима који због конфигурације терена нису погодни за изградњу приступачне инфраструктуре, присутна је и дилема да ли она могу бити одговарајућа замена за физичко присуство. Са једне стране, виртуелизација наслеђа заједно са дигиталном дисеминацијом истиче се као моћан вид демократизације знања и његовог пласирања ка јавности без обзира на географске, лингвистичке или културне баријере, док се опет увиђа да креирање дигиталних реплика археолошких налаза у случају инклузивних процеса не мора увек бити најбоље решење. Из тог разлога смо разматрали неке од новијих примера у европској пракси на пољу виртуелне археологије, која се поред класичне визуелизације, окреће и изради 3Д штампаних реплика обезбеђујући тактилни доживљај као неизоставан начин учења код особа са оштећеним видом, додатно испитујући моделе дигитализације кроз различите медије и њихове едукативне могућности. Истражујући предности, али и ограничења оваквих решења, овом приликом сагледали смо и њихов потенцијални допринос за побољшање приступачности на археолошким локалитетима у Србији.

Љубиша Васиљевић, Народни музеј Крушевац

**ИНТЕРПРЕТАЦИЈА АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА И
ШТАМПАНИ МЕДИЈИ: ИЗВЕШТАВАЊЕ НЕДЕЉНИКА
„ПОБЕДА“ О ПРВИМ ИСТРАЖИВАЊИМА И
РЕКОНСТРУКЦИЈИ КРУШЕВАЧКОГ ГРАДА (1961–1971)**

У периоду од 1961. до 1971. године изведена је велика кампања археолошких истраживања на локалитету Крушевачки (Лазарев) град. Истраживања је пратила и делимична конзервација и реконструкција откривених непокретних налаза и формирање Археолошког парка. Паралелно су текли радови и на изради сталне поставке Народног музеја Крушевац. Током поменуте деценије, на страницама некадашњег крушевачког штампаног недељника „Победа“ забележени су сви подаци од значаја за реконструкцију поменутих догађаја и атмосфере све до обележавања прославе Шест векова Крушевца, чиме је затворено прво поглавље истраживачких и конзерваторских радова овог великог пројекта.

Пратећи садржаје новинских чланака у „Победи“, у којима су помешани закључци објективних извештаја са истраживања и романтичарских импресија односно претпоставки, овом приликом указали смо на један од могућих видова интерпретације археолошког наслеђа путем израза тзв. *популарне археологије*, која фундаментално чини део археолошке едукације. Тако је овде извештавање дуго готово једну деценију, упркос томе што се понекад користило готово сензационалистичким приступом, допринело да локална, као и шира јавност, стекне богата знања о заступљеној тематици, формирајући и врло специфичан однос према сопственом наслеђу.

Ана Гавриловић, Клуб студената археологије

**ПОПУЛАРИЗАЦИЈА И ПЕРЦЕПЦИЈА АРХЕОЛОГИЈЕ КАО
ДИСЦИПЛИНЕ – АРХЕОГЕЈМИНГ И ОСТАЛЕ ЧАРОЛИЈЕ**

Археогејминг се, у својим дисциплинарним почецима, фокусирао на (пре)испитивање односа између приказивања и перцепције археолошког теренског и истраживачког рада, као и начине преноса знања о археологији и/или прошлости широј и не-стручној јавности кроз продукте креативних индустрија као што су видео-игре, али и филмови, серије, стрипови итд. Као поље истраживања настало је кроз низ спонтаних,

независних иницијатива и страствених пројеката који приказују потенцијал истраживања (ре)презентације археологије у видео-играма.

У контексту индустрије чија се вредност процењује у билионима долара и милионима играча, постоје ограничења у сложености приказивања археологије као дисциплине у дигиталним играма. Ипак са друге стране, развојем археогеминга, видео-игре су препознате као алат којим је могуће на лакши, занимљивији и интерактивнији начин едуковати ширу јавност о томе шта археологија заправо јесте у реалном истраживачком погледу који не подразумева лов на благо и бескрајне авантуре.

С обзиром на то да је ова дисциплина у Србији (и на Балкану) још увек нешто мистериозно и егзотично, настојаћу да кроз рад пружим преглед досадашњих сазнања и истраживачких феномена који обрађивани у оквиру археогеминга.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

902/904(497.11)(048)
902/904:005.745(497.11)''2021''(083.97)
902/904:061.2(497.11)''2011''

СРПСКО археолошко друштво (Београд). Скупштина (44 ; 2021 ;
Параћин)

Програм, извештаји и апстракти / Српско археолошко
друштво, XLIV Скупштина и Годишњи скуп Параћин, 14. - 16.
октобар 2021. године ; [приредили Адам Црнобрња и Војислав
Филиповић]. - Београд : Српско археолошко друштво ; Параћин :
Завичајни музеј "Параћин", 2021 (Beograd : Four print). - 101 стр.
; 21 cm

Текст на срп. (ћир. и лат.) и енгл. језику. - Тираж 200.

ISBN 978-86-80094-17-5 (САД)

1. Српско археолошко друштво (Београд). Годишњи скуп (44 ;
2021 ; Параћин)

а) Српско археолошко друштво (Београд). Годишњи скуп (44
; 2021 ; Параћин) -- Програми б) Археолошка истраживања --
Србија -- Апстракти

COBISS.SR-ID 47521545